

**TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
TALLINNA KOLLEDŽ**

Rahvusvaheline majandus ja ärikorraldus

Siim Adamson

**FÜÜSILISE ISIKU KÄITUMINE MAKSUDE MAKSMISEL
TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI
TALLINNA KOLLEDŽI
JA
TARTU ÜLIKOOLI
ÜLIÕPILASTE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Raul Vatsar, *MSc*

Tallinn 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. MAKSUD AJALOOS JA TÄNAPÄEVAL	6
1.1. Maksude kogumisest üldiselt minevikus ja tänapäeval	6
1.2. Maksusüsteemid ja Eesti Vabariigi maksusüsteem	13
1.3. Füüsilise isiku maksumoraal ja maksukäitumine	17
2. UURINGU ANALÜÜS	25
2.1. Uuringu meetodika ja valimi kirjeldus	25
2.2. Füüsilise isiku seisukoht maksupoliitika olemusest	30
2.3. Füüsilise isiku maksukäitumine maksude maksmisel	35
KOKKUVÕTE	44
VIIDATUD KIRJANDUS.....	47
LISAD.....	50
Lisa 1. Küsimustik	50
Lisa 2. Uuringus kasutatud arvastuste keskmised väärtused	53
SUMMARY	54

SISSEJUHATUS

Maksukeskkonnad ja -süsteemid on olnud riikides erinevatel aegadel ja tarbija jaoks erinevalt reguleeritud. Sellest tulenevalt on tarbija suhtumine maksundusse ja maksude tasumisse olnud otseses seoses maksumäära suuruse või maksude mõttekusega, samuti usaldusega riigi vastu. Edukat riiki iseloomustab õigesti valitud maksusüsteem, mis on ühiskonnas aktsepteeritud ja annab kodanikele aluse riigile kindel olla.

Autorile teadaolevalt on Eestis maksukäitumist käsitlevaid detailseid teadusuuringuid siiani tehtud tagasihoidlikult, kuid on kindel, et tänapäeval ei ole võimalik majanduses toimivaid protsesse seletada ainult standardsete majandusteooriate abil. Kaasaegses majanduses tuleb erinevate süsteemide ja protsesside vaatlemiseks ja nendest arusaamiseks kaasata füüsilise isiku suhtes sotsiaalpsühholoogiat, et ennetada võimalikke tekkivaid muutusi, mis mõjutavad majandust tervikuna. Majanduspsühholoogia kui teadus on tulnud käibe 20. sajandi teisel poolel ja selgitab mõistet "maksude maksmine" nähtusena, mis on muutunud ühiskonnas sotsiaalseks dilemmaks, st kas vältida maksude maksmist või teha seda hea meelega. Füüsilise isiku egoistlik käitumine isikliku kasumi maksimeerimisel on olnud alati üle ühiskondlikust huvist keskkonna parendamisel. Eelmainitud käitumisviisi uurimine psühholoogilisel tasandil aitaks luua uudemat maksukeskkonda, kus maksude maksmine muutuks normiks ja annaks panuse paremasse toimetulekusse.

Eesti erineva põlvkonna maksumaksjate uurimine võiks pakkuda huvi teadlastele nii Eestist kui ka väljastpoolt, sest võib eeldada, et Eesti viimase saja aasta keerukast ajaloost tulenevalt võib eestlaste suhtumine maksude maksmisse oluliselt erineda teistsuguse ajalooga riigi maksumaksjate omast, kus maksusüsteeme on kujundatud juba rohkem kui mitu sajandit. Võõra võimu all elades oli varimajanduses osalemine, rehepaplus, marurahvuslus Eesti riigi patrioodi jaoks ainuõige käitumisviis (Viin, 2015).

Tsaari-Venemaa, lühiajaline Eesti Vabariik, Saksa okupatsioon ja seejärel Nõukogude Liidu okupatsioon – Eesti minevikust tulenevalt tõstatub küsimus, millisel kujul aeg,

keskkond või valitsev riigikord muudavad füüsilisest isikust maksumaksja maksumoraali ja -käitumist.

Tsiteerides Maksu- ja Tolliameti direktorit Marek Helmi, peaks maksude maksmine olema tore tegevus (Sikk, 2016). Käesoleva töö autor on siiski seisukohal, et päris selliseks ei ole Eesti ühiskonna arusaamine maksude maksmisest kujunenud veel tänasekski. Nähtused, nagu madal maksumoraal või maksukäitumine, ühiskondlik vaikimisi heakskiit maksude mittemaksmisele, maksude optimeerimine, liiga kõrged maksuprotsendid või hoopiski madal palgatase, on vaid osa põhjustest, miks paljud ei nõustu M. Helmi väitega.

Lõputöö teema on aktuaalne ja valitud põhjusel, et uurida maksundusalase käitumise normide kujunemist Eesti maksupoliitikas. Lähiajaloo ei ole peetud maksude maksmist ühiskonnas niivõrd ühiskondlikuks normiks, kuivõrd kohustuseks. Maksude tasumist on peetud paratamatuseks ja ebameeldivaks kohustuseks, mille arvelt rikastub valitsus, ning on kujunenud arvamus korruptsioonist.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on leida uusi aspekte füüsilise isiku suhtumises maksude maksmisse ja riigivalitsusse ning maksukäitumise normide kujunemist Eesti lähiajaloo põhjal. Autor koostas eesmärgi saavutamiseks küsimustiku, et uurida füüsilisest isikust tarbija maksukäitumist maksude tasumisel Tallinna Tehnikaülikooli Tallinna Kolledži (edaspidi: TTÜTK) ärikorralduse eriala üliõpilaste ja Tartu Ülikooli (edaspidi: TÜ) sotsiaalteaduse eriala üliõpilaste baasil.

Autor peab oluliseks kirjeldada maksude olemuse täpsemaks määratlemiseks maailma erinevate riikide maksude teket ja kogumist ajaloos; vaatleb Eesti maksuajalugu ja kehtivat maksuseadust füüsilise isiku mõistes; kirjeldab maksuteooriaid ning füüsilise isiku maksumoraali ja -käitumist riiklikult kehtestatud maksude tasumisel.

Lõputöö hüpoteesiks on, et TTÜTK ärikorralduse eriala üliõpilaste suhtumine riigi maksupoliitikasse on negatiivsem ja maksumoraal maksukäitumises madalam kui TÜ sotsiaalteaduse eriala üliõpilastel.

Autor on hüpoteesi püstitades seisukohal, et reaalteaduste õppijad on maksunduse ja riigi juhtimise suhtes eeldatavalt pragmaatilisemad kui humanitaarteaduste üliõpilased.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis analüüsib autor võrdlevalt maksude ajaloolist kujunemist, maksude kogumist ja maksupoliitikat. Autor annab lühiülevaate maksuteooriatest, Eesti maksupoliitikast, üksikisiku maksukäitumise tekkest ning põhjustest, kasutades selleks teemakohast kirjandust. Lisaks vaatleb autor füüsilise isiku maksustamist ja maksude laekumist Eesti Vabariigis. Maksude olemuse täpsemaks määratlemiseks peab autor vajalikuks anda lühiülevaade maailma erinevate riikide maksude tekke ja kogumise ajaloost. Samuti käsitleb autor töös lühidalt Eesti maksuajalugu. Teine peatükk keskendub läbiviidud uuringu uurimismetoodika tutvustamisele, üldkogumi kirjeldamisele, uuringu tulemuste analüüsimisele ning tulemuste esitlusele ja tõlgendusele.

Käesolevas lõputöös keskendub autor ainult füüsilise isiku maksukäitumisele ega vaatle töö piiratud mahust johtuvalt juriidilise isiku maksukäitumist. Töös kasutatud materjalid on seisuga 20. november 2016.

Autor soovib siinkohal tänada oma juhendajat õppejõud Raul Vatsarit heade nõuannete eest lõputöö kirjutamisel.

1. MAKSUD AJALOOS JA TÄMAPÄEVAL

1.1. Maksude kogumisest üldiselt minevikus ja tänapäeval

Makse on makstud teadaolevalt tuhandeid aastaid. See on loomulik suhe inimese ja riigi vahel, sest riigi tekkimisel tekkisid kohe ka majandussuhted, mille lahutamatuks osaks olid maksud. Riik vajab edukaks ja turvaliseks toimimiseks ning erinevate halduslike ülesannete täitmiseks vahendeid. Sellest tulenevalt on maksude laekumine riigivalitsemise eelduseks (Viin, 2015).

Selge on samuti asjaolu, et kui ei oleks maksumaksjaid, poleks ka toimivat riiki. Tarbija seisukohast võime tsiteerida ilukirjandusest tuntud fraasi majanduslikus võtmes ja küsida: „Maksta või mitte maksta – selles on küsimus“. Minevikus oli see küsimus ehk isegi aktuaalne, kuid tänapäeval tõenäoliselt eelnimetatud küsimusele kahte vastust ei ole. Maksudest kõrvalehiilimisega on võimalik teenida lisatulu. Siiski käitub enamik maksumaksjaid ausalt, kuna mitme tuhande aastase inimkonna ajaloos on ühiskonnad jõudnud arusaamisele, et riigi efektiivsuse tagab suuresti maksude laekumine (Lillemets, 2007). Autor nõustub eelnevast tulenevalt seisukohaga, et erinevatest maksusüsteemidest olenemata on teadmine maksude maksmise vajalikkusest inimeste hulgas siiski aktsepteeritud.

Ühiskondlikul tasandil me teame, et maksude maksmine on Eestis kohustuslik kõigile tulu saavatele või teenivatele füüsilistele isikutele, ei käitu kõik siiski selle mõtte alusel vaid on erinevaid mõistmisi seadusest ja kohustusest. Kuigi me teatud piirini saame makse seaduslikult optimeerida, on selline tegevus siiski tehtud võimalikult raskeks, kui mitte kohati võimatuks. Kehtestatud maksud on omamoodi arteriks riigi ja inimese vahel. Maksude näol on tegemist piiratud ressursiga, millest valitsus loobuda ei saa, sest ressurssidest riigi ülesehituseks või parendamiseks on alati puudus. Palju sõltub nii ühiskonna ootustest valitsejatele kui ka valitsuse ambitsioonidest. Teisisõnu, kui ei oleks makse, poleks mingil kujul ka riiki. Edukaks eksisteerimiseks peab riigil olema

maksumaksja usaldus, sest idee maksustamisest ei ole olnud kellegile kunagi meeldiv. Sellest tulenevalt on autor seisukohal, et läbi ajaloo on maksude kogumine toimunud reeglina sunniviisiliselt, hirmutamise ja potentsiaalse vägivalda abil.

Humaansete väärtuste levikuga on kaotatud otsene vägivald, kuid vanglakaristus on jätkuvalt maksude kogumisest kõrvalehoidumise reaalne tulemus (Viin, 2015). Autori arvates võib seega järeldada, et inimene peab ühiskondlikul tasandil tundma enda kaudset panust riigi efektiivsuse tõstmisel, kui ta makse maksab, ja usaldama valitsust niipalju, et maksude tasumine on pigem vabatahtlik norm kui sunduslik tegevus.

Tuginedes ajaloole võib autori arvates öelda, et erinevates riikides on läbi sajandite maksustatud suuremalt jaolt kõike ja kõiki, mille peale inimõistus on tulnud. Näiteks Peruu, Hiinas, Egiptuses, Pärsias, Vana-Kreekas ja Roomas olid maksustamise objektideks enamasti kinnisomand (maa) ja füüsiline isik (Taxworld, 2006). Peamiselt oli levinud inimese põhine ehk pearahamaks (Eesti Entsüklopeedia, 2016).

Teadaolevate aegade alguses tasuti makse natuuras, kaup kauba vastu, sest raha ei tuntud ja see ei olnud käibevahendiks. Maksudeks sobisid erinevad kaubad, nagu teravili, vürtsid, karusnahad, kariloomad, kuid ka orjad või sõjasaak, mida valitseja kasutas sõjaretkel osalejatele töötasu maksmiseks. (Arhipov, 2014)

Maa on stabiilsema ja püsivama olemusega vahend ning riigimaade rent on sellest tulenevalt olnud põhiliseks tuluallikaks paljudes riikides, mis olid karjakasvatavate arengujärgust märgatavalt kaugemale jõudnud. Riigimaa toodangust või rendist said Vana-Kreeka ja Itaalia vabariigid pikka aega suurema osa tulust, millega kaeti ühiskonna vältimatud kulud. Kroonimaade rent moodustas pika aja vältel suurema osa Euroopa endisaegsete valitsejate tuludest. (Adam, 2005, lk 551)

Seega võib autori arvates järeldada, et suur osa feodaalriigi tuludest laekus üldiselt valitseja maavaldustest ja regaalidest. Maavaldus ehk domeen oli maavalduse osa, mida feodaal ise majandas. Regaaliks nimetati valitseja ainuõigust mõnest majandusharust tulu saada. Tuntumad ainuõigused olid müntimis-, soola-, tolliregaalid, kuid vähem olulised polnud ka jahi-, kalapüügi- ja kaevandamisregaalid. (Erelt, 2009)

Autori arvates oli seega maksude kogumine ka vanasti tülikas tegevus, ning konfliktid maksumaksjate ja -kogujate vahel said sagedasteks nähtusteks, mis ei olnud alati kõige meeldivama lõpuga.

Tolle aja riigivalitsejad ei andnud maksumaksjale olulist maksuaja pikendust ja veel vähem koostati võlgnikule maksegraafikut. Võlast olenevalt võeti maksumaksjalt, mis võtta oli, ja vedas, kui võlast pääsemiseks veel elust loobuda ei tulnud. Armuandmist maksudest kõrvalehoidjatele üldiselt ei tuntud. Selliste probleemide vähendamiseks müüs valitsus või valitseja tihti maksu võtmisõiguse maksurentnikule, kes tasus riigile või valitsejale mingi kindla kokkulepitud summa ja riskis ise maksude kogumise või sissenõudmise tagajärgedega. (Arhipov, 2014)

Autor peab siinjuures vajalikuks tuua ajaloost mõningaid näiteid maksude kehtestamise illustreerimiseks.

1. Vana-Egiptuses kehtestas vaarao teatud perioodil maksu toiduõlile. Maksukogujad käisid maksumaksjate kodudes, et olla kindel tasutud maksu õiguspärasuses. (Taxworld, 2006)
2. Vana-Kreekas kehtestati sõjaaja maks nimega *eisphora*. Keegi ei olnud sellest maksust vabastatud, kuna tegemist oli konkreetselt sõjaliste kulutuste katteks mõeldud maksuga. Samas oli Vana-Kreeka ainuke teadaolev selle aja riik, mis aktsepteeris vastava maksu tühistamist sõja lõppedes. Lisaks oli Ateenas kehtestatud maks välismaalastest kodanikele, kelle ema ega isa ei olnud ateenlane. Maksu nimetati *metoikion*'iks ja selle suurus oli meeskodaniku kohta 1 drahm ja naiskodaniku kohta 0,5 drahmi. (Adams, 1993, lk 57)
3. Rooma Impeeriumi maksudeks olid nii impordi ja ekspordi tollimaksud ehk *portoria*'d (Adams, 1993, lk 79) kui ka müügitaks (st tänapäeva mõistes käibemaks – autori kommentaar) ning Caesar Augustuse aegne käibemaks orjade ja kõige muu eest Rooma Impeeriumi säravaimaks maksustrateegiks peetigi Caesar Augustust, kes lõi ka pärandimaksu, et koguda pensionifondi sõjaväelastele. Maks moodustus viiest protsendist pärandist, välja arvatud kingitused lastele ja abikaasadele. (Taxworld, 2006)
4. 60 aastat e.m.a toimunud Ida-Anglia kuninganna Boadicea juhitud ülestõusu tingis korrumppeerunud maksukogumine Briti saartel. Ülestõusu ajal tapeti väidetavalt kõik

Rooma sõdurid 100 miili raadiuses ning selle käigus vallutati London, kus tapeti üle 80 000 inimese. Mässu surus alla imperaator Nero, kes määras peale mässu mahasurumist Briti saartele uued valitsejad. (Adams, 1993, lk 105) Inglismaal kehtestati esimene maks Rooma impeeriumi okupatsiooni perioodil. Rooma Impeeriumi langemisel Suurbritannias kehtestasid Saxoni kuningad maksu *danegeld* maale ja varale. Kuningad kehtestasid ka märkimisväärsed tollimaksud. (Taxworld, 2006)

5. Saja-aastase sõja ajal (konflikt Inglismaa ja Prantsusmaa vahel aastatel 1337–1453) toimus 1369. aastal Akvitaania ülikute mäss Edwardi, Musta Printsiga ülikõrgete maksumäärade vastu. Mäss oli üks võtmefaktoritest sõja jätkumisel. (Taxworld, 2006)
6. Alates 14. sajandist iseloomustas Suurbritannia makse progressiivsus. Suurte valduste omanikud, nagu kaupmehed, ametnikud ja vaimulikud, olid sunnitud maksma kõrgeid makse vastavalt seisusele ja sissetulekule. 17. sajandi Inglismaal tekkisid kuningas Charles I valitsusajal probleemid parlamendiga, mis tulenesid 1629. aasta lahkarvamusest kuningale ja parlamendile kehtestatud maksustamisõiguste kohta. Kuningas Charles I süüdistati lõpuks riigireetmises ja tal löödi pea maha asjaolu pärast, et kuninga käsk kehtestas isikutele maksu, mis sõltus nende isikute staatusest ja jõukusest. Sealt arenes varakult idee progressiivsetest maksudest neile, kellel oli võimalus neid tasuda. (Taxworld, 2006)
7. Tänapäevase tulumaksu eelkäija leiutati inglaste poolt 1800. aastal, et finantseerida nende tegevust sõjas Napoleoniga (Taxworld, 2006). Autor jõudis siinjuures ajaloolisi fakte uurides seisukohale, et 19. sajandi lõpuks oli tulumaks laialt levinud alaline maks erinevatel kontinentidel ja kõigis suuremates riikides. Tulu deklareerimine leidis maksu kehtestamise algusaastatel tugevat vastuseisu, kuna seda peeti erasfääri autonoomia vastuvõetamatuks rikkumiseks.
8. Koloniaal-Ameerikas toimus maksude kogumine asunikelt Melassiseaduse (1733) alusel, mida muudeti 1764. aastal, et kaasata kohustusse impordimaksud välismaisele veinile, suhkrule ja siirupile. Impordimaksud kehtestati ka teistele tarbekaupadele. Uut seadust tunti siiski eelkõige kui suhkruseadust. Kuna suhkruseadus ei toonud sisse märkimisväärset tulu, lisati mõned aastad hiljem margiseadus. See maksustas otseselt kõik kolooniamaadel välja antud ajalehed ning enamiku kaubanduslikest ning juriidilistest dokumentidest. (U.S. History, 1995) Autori arvates võib seega järeldada,

et peale riikide tekkefaasi, asuti maksusüsteeme ja poliitikat ellu viima vastavalt riigi efektiivse toimimise põhimõtetele ja makse kehtestati vastavalt vajadustele.

9. Revolutsioonijärgses Ameerikas alustasid uusasunikud Allegheny lääneosast mässu, mida tänapäeval teatakse kui viskiülelõõsu, seistes vastu Alexander Hamiltoni 1791. aastal loodud aktsiisimaksule. Seda maksu peeti diskrimineerivaks ja uusasunikud mässasid maksukogujate vastu (Howlett, 2012, lk 6). Lõpuks saatis president Washington väed mässu maha suruma. Kuigi kaks uusasunikku mõisteti lõpuks süüdi riigireetmises, andis president mõlemale armu. (Rehnquist, 1992, lk 137)

1798. aastal sätestas Kongress seadusega föderaalsete maamaksu, et rahastada maa- ja mereväe laiendamist võimaliku sõja korral Prantsusmaaga. Samal aastal algatas John Fries uuele maksule vastu seistes mässu, mida nimetatakse Friesi ülestõusuks, kuid õnneks keegi selles kannatada ega surma ei saanud ning Fries arreteeriti riigireetmise eest. Kaks aastat hiljem andis president Adams talle siiski armu. Üllatuslikult oli Fries juhtinud maakaitseväge, mis oli kokku kutsutud, et suruda maha viskiülelõõs. (Newmann, 2004)

Samas erinevatele allikatele tuginedes selgub siiski, et esimene märgiline maksuseadus võeti Ameerika Ühendriikides vastu 1861, mis aga ei jõustunud kunagi. Seaduse järgi olid maksumäärad 3% üle 800 USA dollari suuruselt sissetulekult ja 5% isikutelt, kes elasid väljaspool ühendriike. Ühendriikide maksuseadus võeti vastu 1862. aastal ja allkirjastati president Lincolni poolt 1. juulil 1862. aastal. Seadus nägi ette rendiraha või muu üürikulu mahaarvamise maksukohustuse kindlakstegemisel. (Taxworld, 2006)

10. Erinevatest ajalooallikatest selgub, et Eestis sai maksude kogumine alguse 1265. aastal Tallinnas, kui linn hakkas saama tulu müntimisõiguse kasutamisel. Osa tulust tuli anda küll Taani kuningale ja hiljem ordumeistrile, kuid maksukogumine oli siiski alanud. Umbkaudu sada aastat hiljem (1346) sai Tallinn kui hansalinn laokoha õiguse, mis tähendas kaupmeestele, kes sõitsid Novgorodi laevadega kaubitsema, peatuse tegemise kohustust mõnes hansalinnas, näiteks nagu Riia, Kuressaare, Pärnu, Tallinn ja kauba müügiks pakkumist linnarahvale. Kui mõni kaupmees üritas pealesunnitult müügipeatust vahele jätta, olid selleks otstarbeks linnade vahilaevad, kes kaupmeeste laevad kinni pidasid ja kaubad konfiskeerisid. Tallinn teenis suurimat maksutulud kolme liiki aktsiisidest: õlle-, veini- ja sadamas laaditud kivide aktsiisist. Rootsi-aegses Eestis muutusid Tallinna linna eelarves oluliseks tollimaksud, millest

osa läks ka riigile. Näiteks 1684. aastal sai Rootsi riik Tallinnalt üle 100 tuhande hõbetaalri tollimaksude eest ja tänu viljahindade tõusule hakkas raad 17. sajandil ostma kokku maavaldusi põhjusel, et tulu maarendilt või -müügil oli suure tähtsusega. (Erelt, 2009)

Eesti Vabariigi esimesel perioodil tasus linlane kogukonna ja astmelist tulumaksu määras 6–36%. Tallinna ja Nõmme linna ning Harjumaa valdade elanikud moodustasid 1930. aastate lõpul umbes poole Eesti tulumaksu maksjatest ja maksid 2/3 tulumaksust (Arhipov, 2014). Alates 1919. aastast hakkasid Eestis kehtima maksuseadused, mis määratlesid üksikasjalikumalt maksustamise ning korraldasid ümber maksuasutusi (Ant, Kessel, Pajur, 1999, 208–209 lk). Tähtsamaks selle aja makse reguleerivaks seaduseks oli maksustamise korraldamise seadus. Seadus sisaldas maksuõiguslikke norme ning asendas kõik erinevate maksuseaduste normid. Maksud liigitati mitmeti, näiteks maksuvõtmise viisi järgi eristati otsemakse, lõivusid, kaudseid makse jt makse.

Konkreetsema ülevaate 18.12.1931 maksustamise korralduse seaduses kehtestatud maksudest annab tabel 1 (RT 1–1932). Tolle aja Eestit iseloomustasid ülekaalukalt kaudsed maksud.

Tabel 1. Maksustamine maksustamise korralduse seaduse järgi (18.12.1931).

Personaal maksud	Reaal maksud	Varanduste ülemineku maksnud	Lõivud	Muud maksud	Tollid	Aktiisid
tulumaks	ärimaks	kinnistu maks	tempelmaks	teede kapitali maks	sisseveotoll	veinid, napsid
isikumaks	kinnisvara maks linnades	päranduse maks	kohtulõivud ja maksud	trahteri maks	väljaveotoll	õllelt
	kinnisvara maks maal		patendid ja proovid	lõbustuse maks	teised tollid	tubakalt
	rahaliste kapitalide tulumaks					teised aktiisid ja patendid

Allikas: maksustamise korralduse seadus RT 1–1932 (autori koostatud)

Eelnevale tuginedes võib autori arvates järeldada, et erinevate ajastute ja riikide maksude kogumise ning kehtestamise ajaloos on olnud maksukogumise ja -maksmise vahel kindlad printsiibid. Riikide kodanikel tekkis esmane maksukäitumine, mis lähtus valitsuse poolt kehtestatud seadusest. Tekkinud maksuprintsiibid ja -teooriad hakkasid sajandeid hiljem

teaduslikult majandusteadustes lahti mõtestama mõisteid isikute maksukäitumisest ja selle tagamaadest. Varajases maksupoliitikas maksid kodanikud makse, sest riik sundis neid seda tegema.

Riigi seisukohast oli oluline maksude kehtestamine riigi efektiivseks toimimiseks. Maksude kehtestamise ja tasumise selgus oli ka maksumaksjatel, kuid areneva tsivilisatsiooni tingimustes ning veel väljakujunemata majandusteaduse teooriate puudumisel oldi varmad ka maksukogujatelt „pead maha võtma“, kui maksumäär või selle koormus isiku elukvaliteedi olematuks muutis või valitsuse käitumine ebaõiglane tundus. Tihti oli maksumäära suurus ülemäära koormav ja liigsuured maksud põhjustasid mässe ning kohati isegi sõdasid. Kõik sõltus jõupositsioonidest ja huvigruppidest. Maksumaksjate käitumine oli positiivne, kui maks tundus õiglane ja teenis ühiskonna huve. Õiglaselt määratud maks tekitas tunde, et riigi maksud teenivad kaudselt ka maksumaksja enda huve ning kogutud maksude eesmärk aitas parandada kodanike heaolu ning tõi riiki turvalisust. (Viin, 2015)

Adam Smith (1723–1790) on kirja pannud oma teoses "Riikide rikkusest" viiendas raamatus eraisiku maksude kogumise põhiprintsiibid (Adam, S., 2005, lk 557–561):

- 1) riigi alamad peaksid andma riigi toimimise toetuseks panuse, mis on võrdeline tuluga, mida nad selles riigis teenivad (maksevõimelisuse printsiip);
- 2) üksikisik peab teadma, kui palju, kuidas ja millal peab ta maksu maksma (määratletuse printsiip);
- 3) maks tuleb koguda viisil, mis võimaldab maksumaksjal seda kõige mugavamalt maksta (mugavuse printsiip);
- 4) maksude kogumise kulud peavad olema võimalikult ökonoomsed (odavuse printsiip).

Eeltoodud reeglid on leidnud rohkem või vähem järgimist kõikide riikide poolt. Kõik riigid on üritanud nii hästi kui võimalik muuta oma makse õiglaseks, kindlaksmääratuks ja mugavaks nii maksmise viisi kui aja poolest; samas ka võimalikult vähe koormavaks rahva jaoks võrreldes tuluga, mida riik on saanud (Adam, S., 2005, lk 561). Adam Smith pidas rahva peamisteks rikkuse teenimise vahenditeks maaomandit, tööd ja kapitali, mille maksustamine vajab korrastamist (Arhipov, 2014).

1.2. Maksusüsteemid ja Eesti Vabariigi maksusüsteem

Majanduse reguleerimise üheks põhiliseks vahendiks on maksude kogumine. Tänapäeva majanduses jaguneb maksusüsteem kaheks funktsiooniks: reguleerivaks ja fiskaalseks funktsiooniks. Esimene on majanduspoliitika seisukohast eriti oluline, kuna selle ülesanne on mõjutada maksudega majandussubjektide käitumist ja anda võimalus vajadusel muuta ressursside proportsioone. Proportsioonide muutmisega on võimalik omakorda reguleerida erinevaid majandusprotsesse ühiskonnale vajalikus suunas. Fiskaalne funktsioon seisneb maksutulude kogumises avaliku sektori eelarvesse kodanikele avalike teenuste osutamiseks. (Laido, 2016)

Toimivad majandussüsteemid juhinduvad kindlatest printsiipidest (Vaba Entsüklopeedia, 2015 s.v. maksud):

- 1) *võrdsus* - maksud peavad olema kehtestatud võrdsetel alustel;
- 2) *lihtsus* - kehtivad maksud peavad olema maksumaksjale arusaadavad ja ei saa olla mitmeti tõlgendatavad, et vältida isiku ja riigi vahelisi vaidlusi ning täiendavate ebamõistlike kulude teket;
- 3) *suunatus* - erinevate maksude suunamisega saab valitsus riigijuhtimisel kitsendada või soodustada teatud sektorite tegevust riigis või selle erinevates piirkondades. Näiteks uute töökohtade loomisega maapiirkondades saab soodustada ettevõtlust ning täiendava infrastruktuuri loomisega võib kehtestada keskkonnasaaste vähendamiseks sõidukitele täiendava diislimaksu.

Kehtestatud maksude eesmärkide, õigustatuse ja õiglase jaotuse selgitamiseks on kasutusel erinevaid teooriaid. Autor peab oluliseks nimetada siinjuures neist mõningad.

1. **Ekvivalendi-** ehk **võrdväarsuse teooria** tuleneb riigi tekkimise teooriast. Inimesed otsustavad rajada riigi, et tagada kord ja julgeolek ning hoida ära sõdasid. Riigi loomisprotsessi on käsitletud justkui rahva vabat tahet lepingu sõlmimisena, millesse on maksud paratamatult sisse kirjutatud kui lepingu tingimused (Arhipov, 2014). Teooria eelduseks on isikute võrdsus. Lepingu sõlmijad on otsustanud tasuda riigikassasse teatud summa, et riik saaks eesmärgipäraselt tegutsedes saavutada rahva heaolu ja turvalisuse. Eelnimetatud teooriaga sobivad kokku maksud, mida kasutatakse konkreetsete eluvaldkondade finantseerimiseks (näiteks

sotsiaalmaks – autori kommentaar). Praktikas on seda aga keeruline selgitada, sest näiliselt ei saa maksumaksja otseselt midagi. Inimestel on soov uskuda, et nad ei maksa makse asjatult ja tasutud maks on nende endi või riigi hüvanguks.

2. **Sotsiaalse ümberjaotamise vajaduse teooria** põhineb arusaamal, et riik peab jaotama ühiskonna rikkusi ümber rikaste ja vaeste vahel, et tagada kodanikele minimaalne inimväärne äraelamine ja selle kaudu riigi ja majanduse normaalne areng (Arhipov, 2014). Tänapäeval on sellisteks maksudeks tulu-, omandi- ja pärandimaks. Eelnimetatud põhimõte võeti kasutusele 19. sajandi lõpust. Esialgu kasutati rikkuse ümberjagamisel eeskätt mitmesuguseid soodustusi ja eriolukordi, ent lõpuks muutusid need maksuseadused kohmakaks ja vastuoluliseks.
3. **Maksevõimelisuse ja tulemuslikkuse teooria** algataja Aristotelese meelest oli teooria sisuks iga kodaniku kohustus hoolitseda riigi heaolu ja käekäigu eest vastavalt oma võimetele. Aristoteles soovitas riigi alamatel küsida esmalt endalt küsimused "Mida saan mina riigi heaks teha?" ja "Mida riik mulle head on teinud?" (Arhipov, 2014). Eelnimetatud teooria toetab autori arvates astmelist tulumaksusüsteemi ehk põhimõtet, kus kõrgema sissetulekuga kodanikud tasuvad makse suuremas summas kui väiksema sissetulekuga isikud. Tuluobjektideks oleksid ettevõtlustulu, omand, käive ja tarbimine.
4. **Maksuohvriteooria** tekke aluseks on olnud erinevates ühiskondades jumalate meelehea valmistamine ja kristlikus maailmas Piibel. Kodanike maksud riigile on ohvriks ning selle suurus sõltub andja varanduslikust seisust (Arhipov, 2014). Olemuselt on autori arvates tegemist sunniviisiline maksuvormiga ja ohverdamine on suuresti sõltunud riigi võimest panna oma kodanikud uskuma jumalatesse. Ohvrimaks sarnaneb maksudega seetõttu, et tal puudub otsene vastutasu (Kommer, lk 26–27).
5. **Piirvajaduse teooria** on eelkõige põhjenduseks progresseeruvale tulumaksule. Teooria kohaselt võib erinev sissetulek omada ühe ja sama indiviidi jaoks erinevat tähendust (Arhipov, 2014). Autor on siinjuures piirvajaduse teooria osas seisukohal, et keskmisest suuremal sissetulekul on maksumaksja jaoks väiksem tähendus kui väiksemal sissetulekul ehk mida suurem on füüsilise isiku sissetulek, seda vähem kannatab ta maksude maksmise tagajärjel.

Taasiseseisvunud Eestis maksupoliitika hakkas kujunema NSVL lagunemise järgsetel aastatel. 1990. aastal rakendus maksukorralduse seaduses ettenähtud 14 maksust ainult kaks: investeeringu- ja aktsiisimaks. Esimene ehk investeeringumaks oma loodud eesmärgi ei täitnud ja selle võtmine peatati. 1991. aastal märtsis muudeti maksukorralduse seadust ning sellega seoses kadusid maksude loetelust peale investeeringumaksu ka veel sõidukimaks ja etendusmaks. Eesti Vabariigis kehtestati maksusüsteem maksude ja riigilõivu loeteluna. Seaduse järgi oli maksusüsteem ühtne kõigile Eesti Vabariigi füüsilistele ja juriidilistele isikutele, olenemata omandivormist, tegevusaladest ja organisatsioonilistest vormidest (Eesti Maksumaksjate Liit).

Eestis jagunevad maksud riiklikeks ja kohalikeks maksudeks ning aktsiisideks. Eesti maksusüsteem koosneb maksukorralduse seadusega (edaspidi: MKS) kehtestatud riiklikest maksudest ning seaduse alusel kohaliku omavalitsuse poolt oma haldusterritooriumil kehtestatavatest kohalikest maksudest. Kohalike maksude kehtestamist reguleerib kohalike maksude seadus (edaspidi: KoMS)

Tabel 2. Maksude jagunemine Eestis

Riiklikud maksud (MKS)	Kohalikud maksud (KoMS)
tulumaks	teede ja tänavate sulgemise maks
sotsiaalmaks	mootorsõidukimaks
maamaks	loomapidamismaks
käibemaks	reklaamimaks
tollimaks	lõbustusmaks
aktsiisid	parkimistasu
raskeveokimaks	

Allikas: maksukorralduse seadus ja kohalike maksude seadus (autori koostatud)

Kohalikul omavalitsusel on õigus kehtestada vastavalt KoMS-ile oma haldusterritooriumil kohalikke makse, kusjuures need ei tohi takistada inimeste, kaupade ja teenuste vaba liikumist (Arhipov, 2014). Seadus määratleb, et üht ja sama maksuobjekti võib maksustada ainult ühekordselt, juhul kui Eesti Vabariigi seaduses ei ole sätestatud teisiti. Seaduse alusel kehtestatavad maksud ja riigilõiv laekuvad riigieelarve eelarvevälisesse fondidesse või kohalikesse eelarvetesse (MKS).

Mõningaid muudatusi tehti ka riiklike maksude süsteemis. Reguleeriva normistiku kohaselt koosneb maksusüsteem maksuseadusega sätestatud ja kehtestatud riiklikest

maksudest ning seaduse alusel valla- või linnavolikogu poolt oma haldusterritooriumil kehtestatavatest kohalikest maksudest. Riiklikud maksud on aktsiisid, tulumaksud, hasartmängumaksud, kinke- ja pärandimaks, käibemaks, maamaks, sotsiaalmaks ja tollimaks (Arhipov, 2014).

Maksuseadus lihtsustas oluliselt Maksu- ja Tolliameti tööd, kuna see konkretiseeris maksutatavad artiklid ja pani aluse rangemale maksumaksja ja maksuametniku vaheliste suhete seadusandlikule reguleerimisele. Paraku ei ole olemasolev maksusüsteem autori arvates siiski täiuslik ja vajab pidevalt täiendamist sõltuvalt ajas toimuvatest muutustest ning ühiskonnas tekkivatest probleemidest. Autor on seisukohal, et mitte ükski maksusüsteem ei saa püsida pikka aega, kuna ühiskondlikud kitsaskohad muutuvad ja vastavalt vajadusele on mõistlik mõnes sektoris maksukoormust langetada, kuid samal ajal teises sektoris tõsta.

Pärast Nõukogude Liidu (edaspidi: NSVL) lagunemist 1990. aastal loodi Eesti Maksuamet (täna Maksu- ja Tolliamet; lühend MTA – autori kommentaar), mille peamiseks ülesandeks oli juurutada uut maksupoliitikat ja koguda makse.

Maksu- ja Tolliameti põhilisteks ülesanneteks füüsilise isiku puhul on (Maksumaksjate Liit, 2016):

- 1) füüsiliste isikute nõustamine ja informeerimine maksuseadustest ja nende muudatustest;
- 2) poolt maksuseaduste ning nende alusel kehtestatud õigustloovate aktide täitmise kontrollimine, st kõike, mis puudutab füüsilise isiku maksustamist;
- 3) füüsiliste isikute maksustamisel nende õiguste tagamine ja õigustega arvestamine nii, et see oleks kõikide kehtivate seadustega kooskõlas;
- 4) maksuseaduste rakendamise juhendite ettevalmistamine.

Autori hinnangul võib seega järeldada, et alates taasiseseisvumisest on Eesti maksuseadusi Euroopa Liidu normidest ja direktiividest lähtuvalt pidevalt kaasajastatud. Parema maksukeskkonna loomine ja maksusüsteemide väljatöötamine on jäänud MTA pädevusse ja seda mõjutab kaudselt Euroopa Liitu kuulumine.

1.3. Füüsilise isiku maksumoraal ja maksukäitumine

Autor on seisukohal peale erinevate uurimistöode lugemist ja analüüsimist, et tänapäeva majandusprotsessides toimuvat tuleb vaadelda läbi erinevate teadusharude ja majandusteooriate. Protsesside tõlgendamisel tuleb abiks võtta lisaks majandusteooriatele ka inimkäitumist uurivad teadused. Et selgitada protsesse, mis eelkõige puudutavad füüsilise isiku rolli majanduses, tuleb kasutada ka teisi teadusharusid, mis käsitlevad nii inimkäitumist kui ka sotsiaalpsühholoogiat. Sama tehakse ka maksude tasumata jätmise ja maksukohustusest kõrvalehiilimise põhjuste väljaselgitamisel (Viin, 2015).

Maksumaksjate käitumise uurimine tulenevalt maksude tähtsast rollist ühiskonnas on autori arvates väga oluline valdkond, mida peab pidevalt ning süsteemselt uurima, kui soovitakse leida optimaalseid lahendusi ja saavutada usaldusväärset suhet riigi ja maksumaksja vahel. Autor on arvamusel, et riigivalitsuse võime analüüsida põhjuseid, mis kujundavad juba varakult inimeste maksukäitumist ja sellest tulenevaid ootusi, aitab luua riigis efektiivse maksukeskkonna ja selle kaudu parandada maksude laekumist.

Maksukäitumine sünergiliseks väljundiks võib erinevate teooriate põhjal pidada maksumoraali ja maksudistsipliini, mis mõningate teooriate kohaselt tekib maksude tasumise mentaliteedist. Mentaliteet ehk erinevate käitumisviiside kogum tekib ning hakkab kujunema kodus varajases eas vanemate eeskujul (Lillemets, 2007). Autori arvates maksumentaliteet koosneb suhtumistest ja käitumismudelitest, mida makse maksvad kodanikud kasutavad maksude ja riigi suhtes. Väga oluline on, millise signaali annab riik maksupoliitika osas maksumaksjale ja kas nimetatud signaal on sedavõrd usaldusväärne, et maksumaksja maksukäitumine tervikuna saab olema positiivne. Vale signaali andmisel tekitab riik keskkonna, mille tajumine võib olla maksumaksja mentaliteedile negatiivne, ning sellest tuleneva maksumoraali madala taseme tõttu (mis on kujunenud juba varem negatiivsest mentaliteedist) muutub autori hinnangul maksumaksja maksukäitumine negatiivseks.

Kui maksumentaliteet on negatiivne, siis maksumaksja maksudistsipliin on halb ja riigil kui institutsioonil on võimalus seda olukorda parandada vaid maksumaksja silmis usaldust väärides. Mentaliteet määratleb, kuidas me maksumaksjana tajume või tõlgendame ümbritsevat keskkonda. Taju või tõlgenduse kaudu tekib inimestel maksumoraal, mis

väljendub isiku maksukäitumises. Kui maksumentaliteedi mõiste kasutamine välja arvata, on *Tretteri* definitsioon vägagi sobilik ja vastab Nerré ideele, mis ütleb, et maksumoraalile tuleb liita maksudistsipliin. (Viin, 2015)

Käesoleva töö autor jääb siinkohal siiski eriarvamusele ja on seisukohal, et maksumoraali sünergiliseks väljundiks on maksudistsipliin, mis kujuneb nii kodust kui ka sotsiaalse grupi maksumentaliteedist, kuhu füüsiline isik kuulub.

Maksudistsipliini mõju omab maksukäitumises suurt rolli, kuid ei ole seotud ainult maksumoraaliga. *Tretter* defineeris maksumentaliteeti kui erinevate suhtumiste ja käitumismallide kogumit, mis on kodanikel tekkinud seoses maksude ja riigiga (*Tretter*, 1974). *Tretteri* järgi tekib maksumoraal käesoleva töö autori arvates siiski peale seda, kui inimesel on suhtumiste ja käitumismallide kogum maksude tasumisel suuremas osas välja kujunenud. See ei tähenda muidugi, et kogumis ei või tekkida muutuseid, kuid sellisel juhul on nende muutuste mõjutajateks välised tegurid, nagu ühiskondlikud kriteeriumid ja vabatahtlikult tekkinud normid või riigi poolt määratud sanktsioonid. Maksudistsipliin on maksumaksja enda jaoks kindlaks määratud kord või reeglistik, mille järgi teeb isik maksukuulekusega seotud otsused. (Viin, 2015)

Maksumoraali ja maksudistsipliini paremaks mõistmiseks on käesoleva töö autor koostanud võrdlustabeli, milles on välja toodud maksumoraali ja maksudistsipliini erinevused.

Tabel 3. Maksumoraali ja maksudistsipliini erinevused

Maksukäitumist mõjutav tegur	Enam mõjutatud inimese	Ühiskonnasisene varieerumise põhjus
maksudistsipliin	Endogeensetest teguritest	inimese ideaalmina
maksumoraal	Eksogeensed teguritest	inimese maksementaliteet ja makseteadlikkus

Allikas: Viin, I., 2015 (autori koostatud)

Maksumoraali mõiste ei ole arenenud ühiskonnas uus teema. Euroopas on erinevaid ülikoole, kus juba 1960. aastatel on püütud vaadelda füüsilise isiku kui maksumaksja käitumist, seostades seda sotsiaalpsühholoogiat majandusega. Maksumoraali on tõlgendatud ka kui moraalipõhimõtet, mis on isiku kohustus makse maksta (*Lillemets*,

2007). Maksumoraal koondab inimeste suhtumisi maksudesse ja riiki, milles maksudistsipliin peaks vastama definitsioonis leiduvale käitumismudeli osale.

Maksumoraali põhikomponendi maksukuulekuse mõjuritest annab ülevaate tabel 4, milles töö autor on välja toonud materiaalsed ja mittemateriaalsed motivatsioonitegurid, mille mõjul inimesed nõustuvad maksudega.

Tabel 4. Maksudega nõustumist mõjutavad tegurid

MAKSUDEGA NÕUSTUMINE
Majandusliku tegurid: sissetulek, maksumäär, vahelejäämise võimalus
Sotsiaalsühholoogilised tegurid: suhted maksumaksja ja maksuametniku vahel
Psühholoogilised tegurid: maksualased teadmised, tõekspidamised (mentaliteet), sotsiaalsed normid; õigluseprintsip, ratsionaalne otsustamine, reeglite järgimine
Poliitilised tegurid: maksusüsteemi eripära

Allikas: Lillemets, K., 2007 (autori koostatud)

Maksukäitumise ühe sisendi, nimelt maksumoraali enim uuritud komponendiks on maksukuulekus, mida iseloomustab maksumaksja seadusekuulekus maksuseaduse järgimisel (Viin, 2015). Maksukuulekus on tähtis majanduspsühholoogia osa, mis jaguneb administratiivseks ja tehniliseks maksukuulekuseks.

Administratiivse maksukuulekuse alla kuuluvad maksumaksja kui maksuõigussuhte nõrgema poole kohustused, sealhulgas mitterahalised kohustused (registreerimis-, dokumentide säilitamise, kaasaaitamis-, deklareerimis- ja arvestuse pidamise kohustus). Tehniline maksukuulekus väljendub maksuseaduste järgimises ja õiges maksuarvestuses. Seega on maksumoraal mõjutatud nii maksumaksja suhtumisest maksude tasumise kohustusse kui normatiivsesse tegevusse, kuid ka isiku maksukuulekast käitumisest. (Lillemets, 2007)

Tihti on maksumaksjate egoistlikud huvid üle ühiskondlikust huvist ja selle tulemusena jääb maksukäitumise otsustusprotsessis peale egoistlik huvi. Maksukäitumise otsustusprotsess määrab ära maksukuulekuse taseme, mille alusel maksumaksja otsustab, millisel viisil ja määral ta maksuseadust täidab (Viin, 2015). Maksudest kõrvale hoidmine on kuritegelik ja karistatav (kohalike maksude seadus).

Eelnevast tulenevalt on autor arvamisel, et mida halvem on maksukuulekus, seda suurem on maksudest kõrvalehoidmise tõenäosus, sest füüsilise isiku maksumoraal ja seeläbi maksukäitumine on puudulik.

Lisaks maksude tasumisest kõrvalehoidmisele kuuluvad negatiivse maksukäitumise kategooriasse ka maksude optimeerimine ja maksupagulus. Mõlemal juhul on tegemist seaduse piires maksude optimeerimisega, mis ei ole karistatav, kuid seaduste ebatäiuslikkuse tõttu jääb riigil maksuraha osaliselt saamata ja see on ühiskondlikul tasemel taunitav (Viin, 2015). Kuna maksude optimeerimine seaduse piires ei ole karistatav, siis füüsilise isiku otsustusprotsessi peamisteks mõjutajateks on maksumoraal ja maksudistsipliin.

Seega ei ole maksude vähendamise skeeme kasutavatele isikutele vahel ka selge, kas nende tegevust maksude vähendamisel saab riigivõimu poolt kvalifitseerida pettuseks või optimeerimiseks, ning ei saa ka selgelt eristada näiteks eetikat optimeerimise ja eetikat maksudest hoidumise puhul. Pigem tuleks nii teoreetilistes kui ka praktilistes uuringutes vaadelda nimetatud suundi üksteisest läbi põimunud ning lähedaste tegevustena. (Kivar, 2013)

Olenemata suuresti tehingu või kokkuleppe liigist, omavad maksumoraal ja maksudistsipliin tõepoolest väga tähtsat rolli illegaalsete või teiste riigile kahjulike tegevuste toimumise tõenäosuses. Seega peaks riik kodanike maksumoraali kujundamise ja moraalidistsipliini parandamisega teadlikult tegelema (Viin, 2015). Töö autor nõustub seisukohaga, et parema maksukäitumise saavutamiseks peab riik regulaarselt panustama inimeste maksumoraali tõstmisse, kuid seda mitte hilinevad, vaid preventiivsel meetodil juba enne, kui inimene hakkab tulu teenima ja temast saab maksumaksja.

Teisalt peame maksumaksja maksukäitumist vaatama n-ö kõverpeeglist, sest nii ühiskond kui ka kultuurilised traditsioonid loovad maksumaksja individuaalsed hoiakud, mis kajastuvad maksukäitumise otsustusprotsessides. Näiteks Nõukogude Eestis (edaspidi: ENSV) koolitatud ENSV karjeristide ainsaks huviks oli ebaeetiline ja vastutustundetu isiklike taskute täitmine (Lepasalu, 2010). Samas klassikalise majandusteooriad ei suuda autori hinnangul seletada maksukuulekuse, kui peamise maksumoraali komponendi taset ja seda mõjutavaid tegureid.

Maksumoraalist sõltuva maksukäitumise uurimine sai alguse eelmise sajandi teises pooles (1971), kui Nobeli majanduspreemia laureaat James A. Mirrlees pakkus Bergenis toimunud majanduskonverentsil uue uurimissuunana välja maksudest kõrvalehoidmise (Viin, 2015). Peale Mirrleesi on veel teisedki teadlased loonud erinevaid maksukäitumismudeleid, kuid absoluutselt üheselt kirjeldavat mudelit ei ole leitud tänaseni. Seetõttu on riigid ajas ja ruumis erinevate tegurite muutumise käigus otsimas paremaid maksusüsteemide lahendusi, millele vastavalt kujundavad maksumaksjad oma maksukäitumist. Maksumaksja maksukäitumise maksumoraali määrab aga siiski ühiskonnas toimuv.

Käesoleva töö autori arvates seisneb maksumaksja maksukäitumise peamine probleem järgnevates tegurites.

1. *Madal maksumoraal* - maksukuulekus on maksumoraali sisend, mis põhineb maksumaksja eetilistel ja ühiskondlikel ning sotsiaalsetel tõekspidamistel. Kui maksukuulekus mitterahalise motivaatorina ei erguta maksumoraali, siis maksja maksukäitumine on negatiivne ja maksude laekumine riigile madal.
2. *Demokraatia ja maksukultuur* - maksumaksjatele antud võimalus majandusküsimustes kaasa rääkida ja selle kaudu poliitilise otsustamise protsessis osaleda võimaldab paremini aru saada inimeste kohustustest ning tõstab maksukäitumise üldist taset. Töö autor on siinjuures selgelt seisukohal, et maksumaksjate kaasamine riigijuhtimise otsustusprotsessidesse teatud tasemeni tõstab usaldust riigivalitsuse suhtes ja loob järgmistele põlvkondadele hea võimaluse tulevikus positiivsema maksumentaliteedi kujunemiseks. Samuti loob see head suhted riigi ja maksumaksjate vahel ning aitab luua meeldiva sotsiaalse keskkonna, mis on parema maksukäitumisvalmiduse alus.
3. *Liiga kõrged maksumäärad* - puudutab eriti kõrgema sissetulekuga maksumaksjaid, kui maksudeks makstav osa võib olla rohkem kui pool tulust. Et mitte sattuda maksuseadusega vastuollu, lahkub osa kõrgemat tulu teenivaid inimesi maksude vähendamiseks riigist ja asub elama soodsama maksupoliitika piirkonda. Näiteks Gerard Depardieu vahetas Prantsumaa kodakondsuse Venemaa kodakondsuse vastu just liiga kõrge maksukoormuse tõttu (Fenno Ugria 2015, lk 113). Samuti võib makse hakata optimeerima seaduse võimaldatud moel, riskides ühiskonna pahameelega.

4. *Mittesihtotstarbeline maksuraha kasutamine* - kui maksuraha kulutatakse valitsuse poolt maksumaksja jaoks arusaamatuteks kuludeks, riivab see õiglustunnet ja vähendab usaldust riigi vastu. Tulemusena tekib olukord, kus maksumaksjaid ei kaasata otsustusprotsessidesse ning kehva sotsiaalse keskkonna tõttu on isikute maksukäitumine selgelt negatiivne.
5. *Valitsev riigikord* - 1969. aastal korraldati Kölni Ülikoolis maksumaksja maksukäitumisest uuring, kus võrreldi Euroopa riikide maksusüsteemide erinevust ning iga võrreldava riigi maksumaksjate maksumoraali taset. Uuringust selgus, et analüüsi ajal oli Saksamaal maksumoraali tase suhteliselt madal ja maksumaksja maksukäitumine pigem negatiivne, Inglismaal aga olid näitajad vastupidised (Lillemets, 2007). Kahe riigi maksusüsteemi erinevus tulenes kehtivast valitsemiskorrast. Saksamaal oli maksude tasumine sunduslik ja tugeva kontrolli all, Inglismaal suhtuti maksumaksjasse austusega ning kontroll maksude tasumise üle oli nõrgem. Uuring näitas, et valitsuse agressiivne poliitika mõjutab maksumaksja maksumoraali negatiivselt ja vastupidine poliitika maksumoraali tõstvalt. (Lillemets, 2007)

Tugeva otsedemokraatiaga riikides (nt USA, Šveits, Austraalia) on maksukäitumine muutunud suuresti sotsiaalseks normiks, kuna maksumoraal on väga kõrge. *World Values Survey* andmebaasi andmetel on nimetatud suunas liikunud enamasti kõik arenenud riigid vanas Euroopas ja Skandinaavias, kuid mitte endised NSVL okupatsiooni all olnud Ida-Euroopa riigid, Aasia, Lähis-Ida ja Aafrika riigid. Erinevate uuringute põhjal selgub, et otsedemokraatiaga riikides ei ole maksupettused ühiskonnas aktsepteeritavad ega ole mingi haruldus, kui maksudest kõrvalhoidjate kohta antakse ametivõimudele informatsiooni. Autor on sellisest tegevusest korduvalt saanud teada ka läbi isikliku kogemuse Soome Vabariigis, kus maksude tasumine on ühiskonnas väga selge sotsiaalne norm. Eelnev näitab, et otsene demokraatia aitab kujundada maksumaksja eelistusi, mille tulemuseks võib olla kõrge motivatsioon tasuda riigi kehtestatud makse ja seda käsitletakse sotsiaalse normina.

Benno Torgler koos James Almiga leidsid, et maksukäitumine on tihedalt seotud usaldusega riigi kui institutsiooni vastu. Head suhted riigi ja maksumaksjate vahel, hästi toimiv avalik haldus ning positiivse sotsiaalse kapitali atmosfäär on kõrge maksumoraali ja maksude maksmise valmiduse alus (Alm; Torgler, 2006).

Maksumaksja ja riigivalitsuse vahelisi suhteid saab reguleerida ja tihendada paremaks üksteise mõistmiseks erinevate poliitiliste protsesside abil. Riigi ja kodanike vaheliste protsesside tulemusel loodud jätkusuutlik maksusüsteem peab olema eelkõige õiglane, et lõimida ja leida tihe kontakt riigi poolt pakutavate avalike teenuste ja tasutud maksude vahel. (Lillemets, 2007)

Selline kontakt aitaks justkui muuta füüsilise isiku maksukäitumist paremaks, sest isik tunneb, et ta saab tasutud maksude eest riigi poolt pakutavaid avalikke hüvesid. Eeltoodud otsedemokraatia kohta käivatest argumentidest hoolimata on töö autor erineval seisukohal. Autori arvates on maksumaksja maksudega nõustumine füüsilise isiku kompleksse käitumise tulemus, mida ei loo ainult otsedemokraatia, vaid ka muud tegurid (vt tabel 4). Demokraatia ei ole ainus ühiskondliku maksukultuuri mõjutaja, vaid üks teguritest sotsiaalse keskkonna reeglite ja normide kogumis. Seega on töö autor seisukohal, et füüsilise isiku maksude tasumise valmidust tuleks hinnata komplekselt mõjurite kogumis ühiskondlikul tasemel.

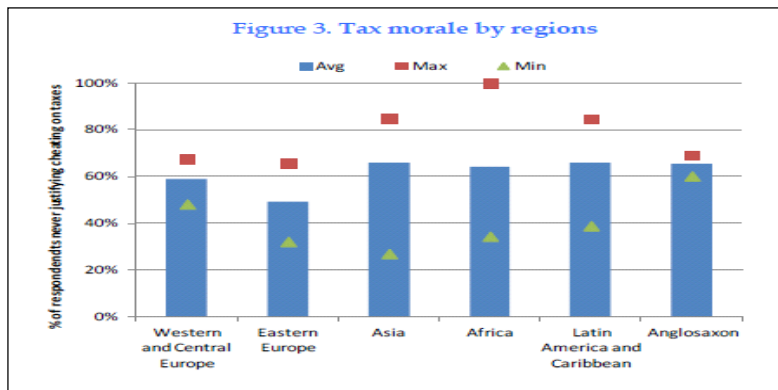
Maksumaksjate erinevat maksukäitumise taset seletavad uurijad maksude kehtestamise ja ümberjagamise õiglusest lähtudes. Mida rohkem usaldatakse valitsust, avalikku võimu ja õigussüsteemi, seda kõrgem on isiku valmidus makse maksta. Selline olukord tekib aga juhul, kui riik usaldab oma kodanikke ja hindab neid kui suurepäraseid maksumaksjaid. Siis suureneb usaldus valitsuse vastu ja tõuseb maksumoraali tase. Kodanikuvabadus ja isiku demokraatlikud õigused on üksikisikute paljude otsustuste aluseks ning mitte ainult maksude tasumise aspektist vaadatuna.

Eelnevast tulenevalt võib autori arvates kinnitada fakti, et mida kõrgem on maksumoraal, seda parem on maksukäitumine.

Maksumoraali tasemetest regiooniti annab ülevaate Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (*Organization for Economic Co-operation and Development – OECD*) teostatud uuring, mis kajastab *World Values Survey 2005*. aasta andmestikku (Daude, Gutiérrez, Melguizo, lk 17).

Näitena nimetatud uuringust annab maksumoraali tasemetest regiooniti ülevaate tabel 5.

Tabel 5. Maksumoraali tasemed regiooniti

Allikas: OECD Development Center. November 2012. No 315. World Values Survey database (2005)

Maksumaksja maksukäitumine tugineb suuresti maksumoraalile, st moraalsele kohustusele riigivõimu ja kaaskodanike ees. Siinjuures ei ole maksumoraal kuigi uus mõiste majanduspsühholoogias, sest maksumoraali on tõlgendatud kui ühte moraali põhimõtet – isikute kohustust maksta makse. (Lillemets, 2007)

Samas on ka aru saadud, et maksumaksja, riigi alam, maksab makse senikaua, kuni ta usub riigi ideedesse. Hetkest, mil idee kaob, hakkab ta otsima põhjust maksudeklaratsioon minema visata ja siin ei aita ka see, kui ukse taga koputab resoluutne, kuid võimetu maksuametnik. (Vaarik, 2014)

Autori arvates on oluline märkida, et maksumaksjad ei karda maksuametit, ja kui riik ei ole usaldusväärne, võib juhtuda, et maksumaksjad jätaavad maksud tasumata. Riik peab omalt poolt kodanikke usaldama, sest inimestele see meeldib ja nad vastavad usaldusele usaldusega, luues parema sotsiaalse keskkonna ja selle kaudu ühiskonnas toimivad normid.

2. UURINGU ANALÜÜS

2.1. Uuringu metoodika ja valimi kirjeldus

Üldkogumi all on autor käesolevas uuringus mõelnud füüsilisi isikuid, kes ei ole veel maksukohuslased või siis juba on selleks saanud. Samas on autori eesmärk analüüsida üldkogumis olevate üksikisikute suhtumist Eesti maksupoliitikasse ja maksukäitumist maksude tasumise osas just selliselt, et oleks esindatud erinevad vanusegrupid, täistöökohaga maksumaksjad ja alles maksusüsteemi sisenevad noored. Ilmnema peaks erinevate põlvkondade suhtumine riiki ja maksudesse. Valimi all on autor silmas pidanud üliõpilasi ehk füüsilisi isikuid, kes vastasid autori koostatud küsimustikule, õppides TTÜTK erinevatel ärijuhtimise eriala kursustel ja TÜ sotsiaalteaduserialade kursustel.

Autor on teadlikult esitanud küsimustikud kahe erineva õppeeriala üliõpilastele, et uurida erinevusi humanitaar- ja reaalvaldkonnas tegutsejate maksukäitumist ja saada tõestust autori püstitatud hüpoteesile.

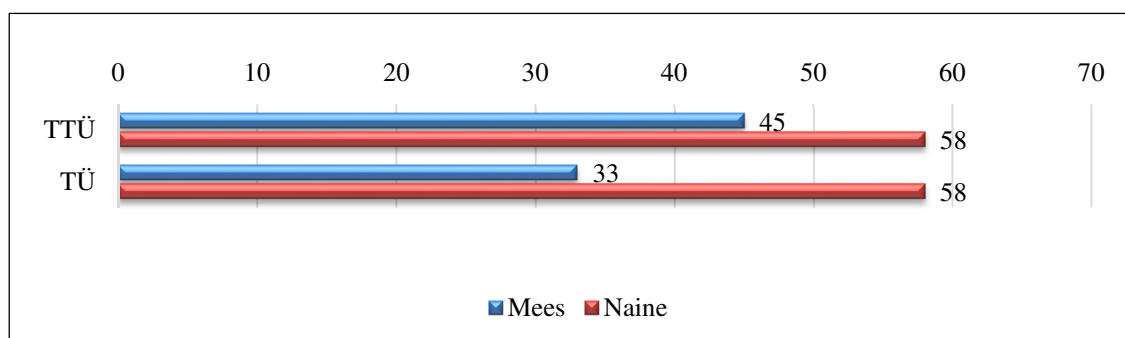
Valimi kogumisel on kasutatud lihtsa juhuvalimi põhimõtet, kus kõigil populatsiooni elementidel on võrdne ja sõltumatu võimalus sattuda valimisse. Läbiviidud uuringu tarbeks koostas autor küsimustiku (Lisa 1), millele vastasid TTÜTK päevase ja kaugõppe ärijuhtimise erialal õppivad erinevate kursuste üliõpilased, ning TÜ sotsiaalteaduskonna päevase õppe üliõpilased vahemikus aprill 2013 - oktoober 2014.

Küsimustikule vastamise periood mõlemas ülikoolis oli üks kuu.

Kokku laekus küsimustikule nimetatud aja jooksul 194 vastust alljärgnevalt: TTÜTK 103 ja TÜ 91.

Järgnevalt on autor valimi tutvustamiseks välja toonud erinevad parameetrid, et anda ülevaade valimi kooslusest ja iseloomust. Autor on valimi kirjelduses pidanud oluliseks ära märkida ka küsimustikule vastanute soolise kuuluvuse, vanuse, rahvuse, sissetuleku ja ametipositsiooni.

Joonisel 1 kirjeldab autor TTÜTK ja TÜ valimi arvulist jaotust soolises lõikes.

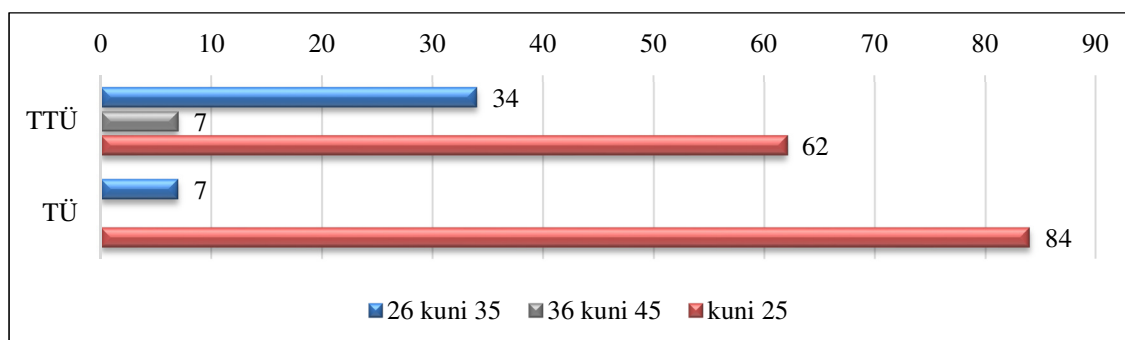

Joonis 1. Valimi sooline jaotus

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Vastanutest olid 53% TTÜTK ärijuhtimise teaduskonna tudengid ning 47% TÜ sotsiaalteaduskonna tudengid. Valimist 61% (118) olid naissoost ja 39% (78) meessoost.

Joonisel 2 kirjeldab autor TTÜTK ja TÜ valimeid vanusegruppide lõikes.

Joonis 2. Valimi vanusegruppide jaotus

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

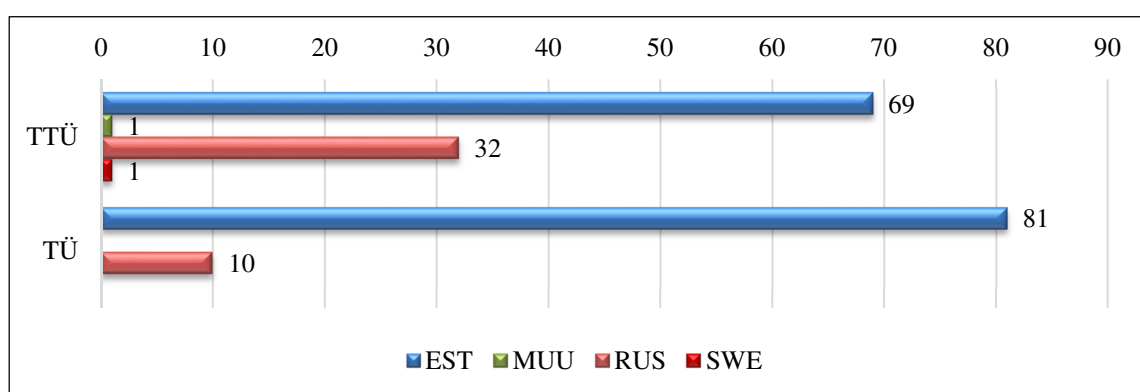
Kõige suurem arv küsitlusele vastanutest oli vanuses kuni 25aastat: TTÜTK 62 inimest (70% naistest ja 30% meestest) ja TÜ 84 inimest (69% naistest ja 31% meestest), kokku 75% kõigist vastanutest. Lisaks olid tugevalt esindatud 26–35aastased (kokku üldvalimis 17,5%). 36–45aastased (kokku 3,5%) tudengid olid kõige väiksem vastanute grupp.

Uuringus osalejatest moodustasid suurema osa nooremapoolsed inimesed, mis on ülikoolis käijate puhul suhteliselt ootuspärane, sest vanemaealiste inimeste seas ei ole ülikoolis käimine enam nii aktuaalne. Kuna noorte esindatus oli väga kõrge, siis loodab autor leida

lisaks kinnitust, et nooremapoolsete inimeste maksukäitumist ja suhtumist riiki ei kujunda niivõrd kodune keskkond, kuivõrd sotsiaalsete gruppide seisukohad toodud teemadel.

Kuna Eesti ülikoolides õpib tänapäeval palju erinevatest rahvustest üliõpilasi, siis otsustas autor täpsustada oma uuringus küsimustiku valimi rahvuslikku kuuluvust, et vajadusel analüüsida maksukäitumise erisusi rahvuslikul tasandil ja teisel juhul eemaldada analüüsist muust rahvusest üliõpilased.

Joonisel 3 kirjeldab autor TTÜTK ja TÜ valimite jaotust rahvuse lõikes.

Joonis 3. Valimi jaotus rahvuse lõikes

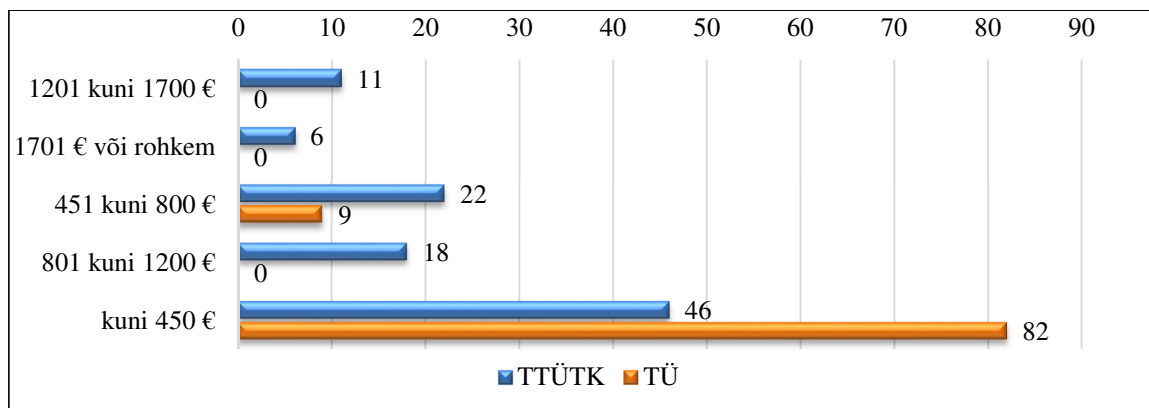
Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Vastanud tudengite rahvuslikust jaotusest selgus, et suurema enamuse moodustasid mõlemas ülikoolis eesti rahvusest tudengid (TTÜTK 67% ja TÜ 89%). Teisel positsioonil oli vene rahvusest tudengite grupp (TTÜTK 31% ja TÜ 11%). TTÜTK valimis leidis ka rootsi (1) ja muust rahvusest (1) tudeng, mis ei oma autori hinnangul edasises uuringus märkimisväärset tähtsust ja näitab ainult seda, et antud erialadel ei ole välismaalaste esindatus kõrge.

Vene rahvusest tudengite grupi märkimisväärne suurus tuleneb Eestimaa ajaloost ja faktist, et Eesti riigi elanikkonnast moodustab vene rahvusest inimeste osakaal statistikaameti andmetel 25% (andmed 2016. aasta seisuga – autori kommentaar).

Füüsilise isiku maksukäitumist mõjutab kindlasti osaliselt ka tema sissetulek, mis kujundab autori hinnangul inimese suhtumist riiki ja riigi maksusüsteemi.

Joonisel 4 kirjeldab autor TTÜTK ja TÜ valimite arvulist jaotust sissetulekute lõikes.

Joonis 4. Valimi jaotus sissetulekute lõikes

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Uuringus osalejatest moodustasid suurima osa madalamapalgased, mis ülikoolis õppijate seas on tavapärase. Tegemist on noorte inimestega, kes sõltuvad reeglina vanematest ja/või madalalt tasustatud töökohtadest või hooajatöödest, mida saab teha ülikooli kõrvalt, töötades endale sobival ajal. Alla keskmise sissetuleku (Statistikaameti andmetel oli 2014. aasta keskmine brutokuupalk 1005 eurot – autori kommentaar) saajaid oli TÜ tudengite hulgas 91, kes moodustasid TÜ vastanutest 100%.

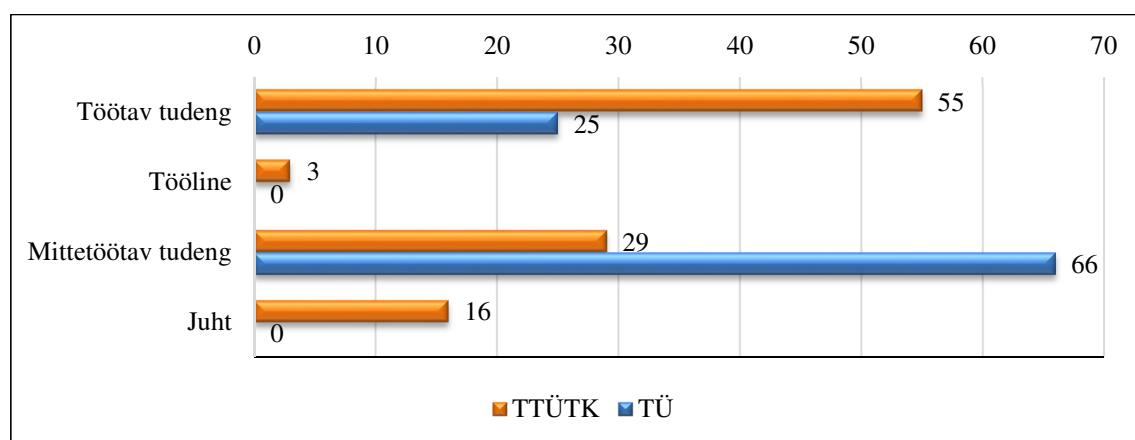
Teise valimi, TTÜTK tudengite palgaskaala erines suuresti TÜ omast. Vastajad jagunesid erinevate palgatasemete vahel. Suurima grupi moodustasid ka siin madalamapalgased (69) ehk 67% valimist. Keskmise- ja kõrgemapalgalise grupi moodustas tervest valimist väiksem grupp tudengeid (34) ehk 17,5% valimist. Märkimist väärib asjaolu, et meeste ja naiste sissetulekute vahel oli suur erinevus, mis võib viidata palgalõhele meeste ja naiste vahel Eestis. Meessoost üliõpilased moodustasid vastanutest suurema sissetulekuga grupi kui naissoost vastajad. Mida kõrgemaks palgatase tõusis, seda väiksemaks jäi naissoost vastajate osakaal.

Statistikaameti 2014. aasta Eesti Vabariigi kokkuvõtva aruande avalike andmete järgi oli keskmine brutokuupalk 2014. aastal 1005 eurot, st 5,9% suurem kui 2013. aastal. Keskmine brutokuupalk tõusis 2014. aastal kõigil tegevusaladel. Kõige enam tõusis keskmine brutokuupalk 2013. aastaga võrreldes kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse palgatöötajatel (10,9%) ning kõige vähem info- ja sideala palgatöötajatel (0,7%). Keskmine brutokuupalk avalikus sektoris oli 2014. aastal 1037 eurot ja erasektoris 994

eurot, suurenedes mõlemas sektoris – vastavalt 7,2% ja 5,4% (Statistikaamet, 2016). Eelnevalt tulenevalt on autor liigitanud vastajad, kelle sissetulek algab summast 1201 eurot, kõrgepalgalisteks. Madalalpalgalisteks on autor oma uuringus määratlenud valimigrupi, kelle brutosissetulek ei ületa 801 eurot.

Parema tulemi saamiseks maksukäitumise analüüsimisel toob autor välja mõlema ülikooli tudengite ametipositsioonid.

Joonisel 5 kirjeldab autor valimi arvulist jaotust ametipositsioonide lõikes.

Joonis 5. Valimi jaotus ametipositsioonide lõikes

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Uuringus osalejatest suurima osa, nimelt koguvalimist peaaegu poole ehk 49% moodustasid mittetöötavaid tudengeid (TTÜTK-29 ja TÜ-66). Mittetöötava tudengi sissetulek on suuresti mõjutatud vanemate töötasust, mis tähendab, et maksukäitumise või riigi suhtumise osas võivad selle grupi vastused olla suuresti mõjutatud vanemate seisukohtadest. Autori arvates on võimalik seega eelnevalt järeldada, et maksukäitumise mentaliteedi kujunemine võib saada alguse pigem kodust, mitte niivõrd sotsiaalsesse gruppi kuulumisest. Põhi- ja osalise töökoormusega tudengeid oli üldvalimis suurem osa ehk kokku 99 inimest (TTÜTK-74 ja TÜ-17), kes moodustasid valimist 51%.

2.2. Füüsilise isiku seisukoht maksupoliitika olemusest

Autori poolt püstitatud hüpoteesi tõestamiseks on koostatud küsimustikus maksukäitumise kohta maksude maksmisel andnud vastajad oma seisukoha maksukäitumise erinevates rollides. Situatsioone või maksukäitumisest tingitud tegevusi hindasid vastanud rahuloluskaalal 1–10, kus hinne 1 tähendas, et antud näitaja on vastaja jaoks ebaoluline, ja hinne 10, et see on väga oluline.

Järelduste tegemise lihtsustamiseks on autor skaalal antud hinded grupeerinud järgnevalt:

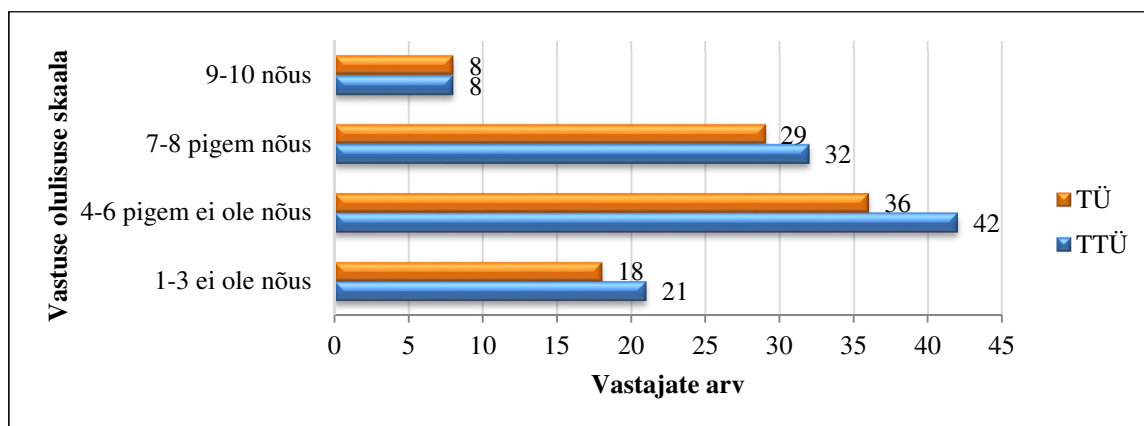
- 1) hinne 1–3, ebaoluline; negatiivne; ei;
- 2) hinne 4–6, vähesel määral oluline; vähem negatiivne; pigem ei;
- 3) hinne 7–8, oluline; rohkem positiivne; pigem jah;
- 4) hinne 9–10, väga oluline; positiivne; jah.

Üldkogumi all on mõeldud üksikisikuid, kes ei ole veel maksukohuslased või siis juba on selleks saanud. Samas on autori eesmärk analüüsida üldkogumis olevate üksikisikute suhtumist Eesti Vabariigi maksupoliitikasse ja seisukohti ning maksukäitumist maksude tasumise osas. Valimi all on mõeldud üksikisikuid, kes vastasid autori koostatud küsimustikule TTÜTK erinevatel ärijuhtide kursustel ja TÜ sotsiaalteaduskonnas.

Valimi kogumisel on autor kasutatud lihtsa juhuvalimi põhimõtet, kus kõigil populatsiooni elementidel on võrdne ja sõltumatu võimalus sattuda valimisse. Uuringu tarbeks koostati küsimustik (Lisa 1), mida levitati TTÜTK päevase ja kaugõppe ärijuhtimise eriala kursustel vahemikus märts kuni aprill 2014 ja TÜ päevasel sotsiaalteaduskonna kursusel vahemikus september kuni oktoober 2014. Lisaks levitas autor küsimustikku ka enda eriala kaugõppe kursusel.

Küsimustikule vastamise periood oli TTÜTK-s ja TÜ-s ligikaudu 2 kuud. Kokku vastas selle aja jooksul mõlemas ülikoolis küsimustele (194) üliõpilast, kellest 53% (103) olid TTÜTK tudengid ja 47% (91) TÜ tudengid.

Joonisel 6. kirjeldab autor TTÜTK ja TÛ vastajate seisukohti Eesti Vabariigi maksupoliitika läbipaistvuse osas.

Joonis 6. TTÜTK ja TÛ vastajate arvamused maksupoliitika läbipaistvusest

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

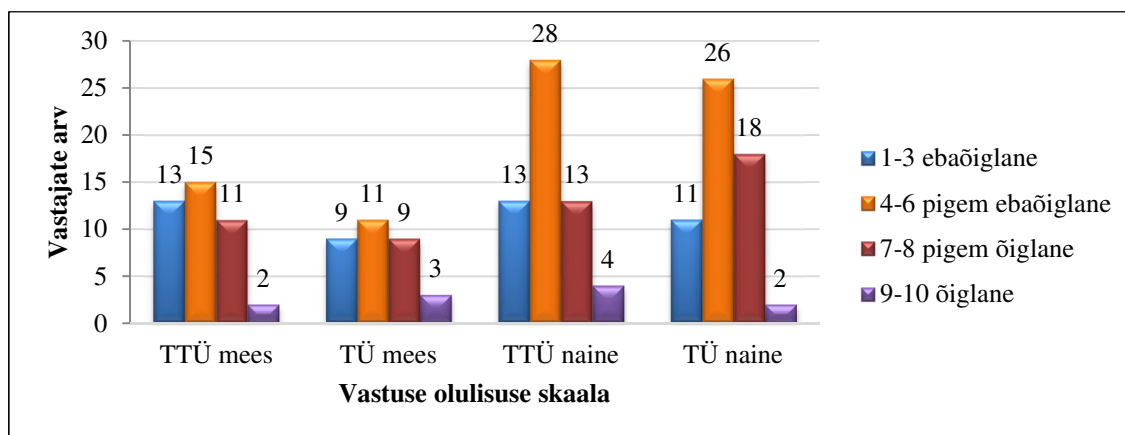
Uuringus osalenud vastanute seisukoht maksupoliitika läbipaistvuse osas oli mõnes mõttes huvitav, sest riigi maksusüsteemi läbipaistvus peaks maksumaksjat positiivselt häälestama ja tema maksukäitumine peaks olema seeläbi parem. Vastanud aga ei pidanud riigi maksupoliitika läbipaistvust suuremalt jaolt oluliseks. Vastanute profiili järgi järeldeb, et vastanutest pidas oluliseks läbipaistavat maksupoliitikat (skaala 7–10) 40 tudengit TTÜTK-st ja 37 tudengit TÛ-st ning mitteoluliseks (skaala 1–6) vastavalt 63 vastanut TTÜTK-st ja 54 vastanut TÛ-st.

Analüüsi tulemusel ei pidanud riigi poliitika läbipaistvust oluliseks või pidas seda pigem mitteoluliseks 61% kogu valimist (TTÜTK-62% ja TÛ-60%). Eelnevalt tulenevalt saab seega autori arvates järeldada, et maksude tasumine ei ole kogu valimi prioriteet või ei ole suur osa vastanutest maksukohuslased.

Autor asub ka seisukohale, et kindlasti on sellise tulemuse põhjuseks asjaolu, et 49% kogu valimi hulgast ei ole töötavad tudengid ja elavad toetusest. Kuna madalamapalgaliste osalus uuringus oli kõrge, siis võib olla, et maksumäär on väga madal ning maksukäitumine avaldub hilisemas faasis, kui tudengid on siirdunud tööle ja sissetulek suureneb.

Füüsilise isiku maksukäitumise kujundab ühe osana see, kui õiglaseks peab isik riigi tegevust tervikuna koos kehtestatud maksudega.

Joonisel 7 kirjeldab autor TTÜTK ja TÜ valimi arvamust, kas Eesti Vabariigi maksupoliitika on soolise jaotuse järgi õiglane.

Joonis 7. Valimi meeste ja naiste arvamused maksupoliitika õigluse suhtes

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Uuringus osalenud vastanute arvamus jagunes üldpildis kaheks. Kogu valimist ainult 34% (TTÜTK-34 ja TÜ-32) pidas riigi maksupoliitikat õiglaseks või pigem õiglaseks. Suurem hulk vastanutest, nimelt 66% (TTÜTK-69 ja TÜ-59) on seisukohal, et riigi maksupoliitika ei ole pigem õiglane või siis ei ole üldse õiglane.

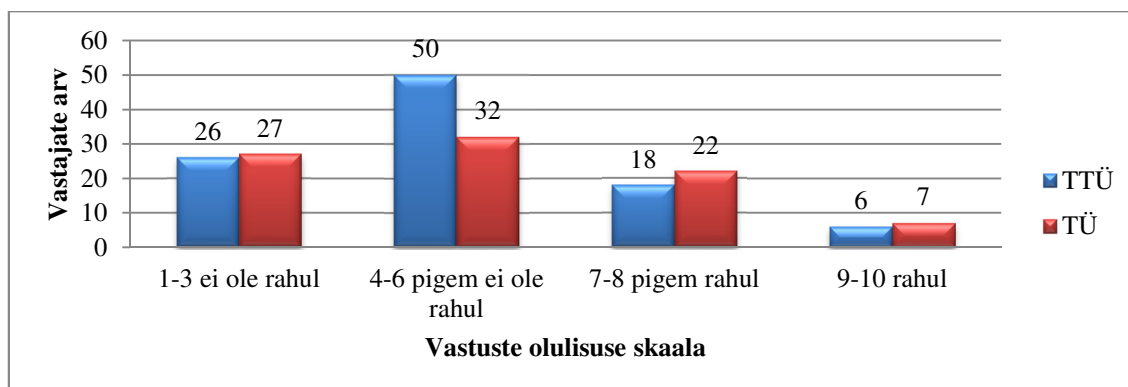
Autor peab saadud tulemust huvitavaks kahest aspektist vaadatuna:

- 1) mõlema ülikooli tudengid olid väga sarnasel seisukohal ja seda eriti nooremas vanusegrupis (kuni 25 eluaastat);
- 2) uuringus osales 61% naisi ja 39% mehi, kuid üldjoontes sooline erinevus oluliselt erinevat seisukohta maksupoliitika õigluse seisukohast ei põhjendanud, vaid arvamus oli sama ning pigem proportsioonis valimite hulga.

Seega kokkuvõtvalt järeldab autor uuringust, et saadud tulemus näitab sarnaseid jooni riigi maksupoliitika osas ja sellise tulemuse põhjused võivad olla tulevikus maksukäitumisele negatiivse mõjuga.

Järgneval joonisel 8, kirjeldab autor TTÜTK ja TÛ valimite seisukohta küsimuses, kas uuringus osalejad on rahul Eesti riigi maksusüsteemiga.

Joonis 8. TTÜTK ja TÛ valimi rahulolu riigi maksusüsteemidega

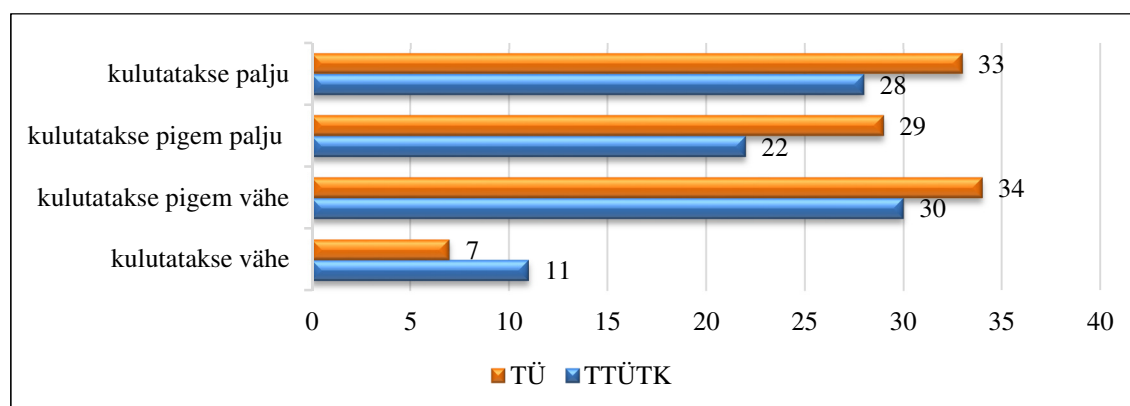
Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Uuringust selgub, et uuringus osalejad ei olnud ülekaalukalt rahul Eesti riigi maksusüsteemidega ja seeläbi ka maksupoliitikaga. Samuti selgus, et tervelt 141 inimest (TTÜTK-79 ja TÛ-62) ehk 73% kõikidest vastanutest ei olnud maksusüsteemiga rahul. Autori arvates on ka saadud tulemus selgeks indikaatoriks, mis näitab, et inimesed ei usalda riigi valitsuse maksupoliitilist tegevust ja suhtumine maksude maksmisse on pigem negatiivne. Maksusüsteemidega oli rahul vaid 27% uuringule vastanutest mõlemast ülikoolist ja soolistel gruppidel taas kardinaalseid erinevusi ei esinenud. Autor vaatles antud küsimuse vastuseid ka aritmeetilise keskmise tulemuse järgi, mille tulemuseks oli keskmiselt 5,02 punkti ehk teisisõnu mitte nii drastiline.

Seega, tuginedes eelnevale asub autor seisukohale, et analüüsis saadud vastuse põhjused ei ole riigi lähiajaloo ega ka ainult kodust pärit seisukohtades, vaid ühiskondlikul tasandil on tekkinud negatiivne suhtumine riigivalitsuse suhtes, mida noored (täna sisuliselt vaba riigi kodanikud) ei hinda. Autor on ka arvamusel, et antud küsimust peaks kindlasti laiemalt ühiskonnas uurima, sest teine seisukoht (kuid vähem tõenäoline) võib tugineda asjaolule, et väga suur mitterahulolu (73%) on tingitud sellest, et uuringus osalejad pigem ei tea Eesti Vabariigi maksusüsteemidest väga palju ja see võib tekitada negatiivse fooni. Inimesed kardavad seda, mida nad ei tunne või ei tea, ning on pigem negatiivsel seisukohal.

Järgnevalt uuris autor oma küsimustikule vastanud tudengitelt, kas nad peavad riigivalitsemiseks kulutatavat raha liiga suureks.

Joonisel 9 kirjeldab autor mõlema ülikooli arvamusi riigivalitsemiseks kulutatud raha suuruse kohta vastajate soo lõikes.

Joonis 9. TTÜTK ja TÜ valimi seisukoht riigivalitsemisele kulutatava raha suhtes

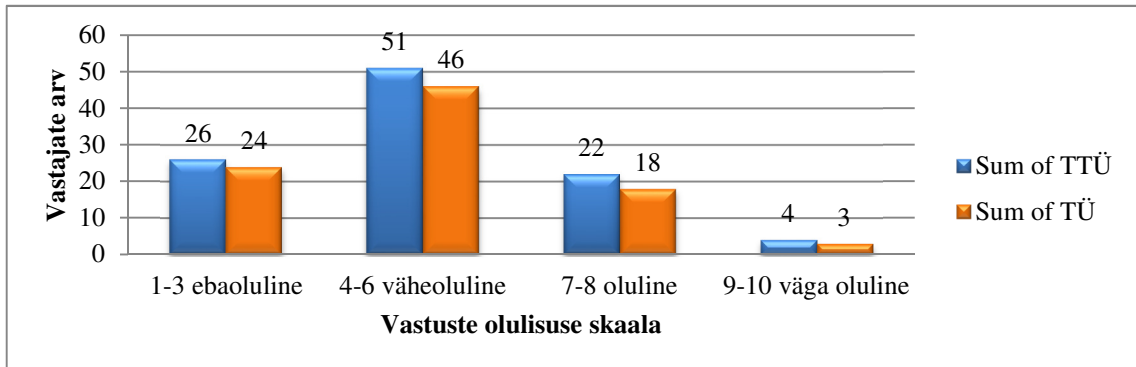
Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Autor jõudis analüüsil järeldusele, et küsimustiku vastuste tulemus ei kujunda kindlat seisukohta kummagi ülikooli tudengite seas ega ka kogu valimi lõikes, kuna erinevad seisukohad antud küsimuses on suhteliselt tasakaalus. Analüüsist selgus, et riigivalitsemisele kulutatavat raha ei pidanud suureks 82 vastanud tudengit ehk 42% vastanutest (TTÜTK-40% ja TÜ-45%) ning valitsuse tööks kulutatavat raha pidasid liiga suureks kogu valimist 102 vastanut ehk 58% tudengitest (TTÜTK-60% ja TÜ-55%).

Autori arvates võib saadud vastuse põhjal asuda seisukohale, et vastanud isikel puudub kindel, väljakujunenud arvamus antud küsimuses ja pigem on vastus mõjutatud eelnevate küsimuste seisukohtadest.

Valitsuse maksupoliitika üheks osaks on ka vastutus, milles seadusandlusega on maksude maksmise eiramise korral ette nähtud erinevad sanktsioonid vastavalt toimepandud teo raskusastmele.

Joonisel 10 annab autor ülevaate küsitluses vastanud tudengite seisukohast, kas Eesti Vabariigi karistused maksude maksmata jätmise eest on rasked.

Joonis 10. Valimi seisukoht riigi poolt kehtestatud maksukaristuste määradest

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Analüüsi vastustest selgub, et riigi poolt kehtestatud karistusi ei pidanud liiga suureks kogu valimist 76% vastanutest (TTÜTK-75% ja TÜ-77%) ehk kokku 147 uuringus osalenud isikut. Nimetatud küsimuses jäid teisele arvamusele 24% küsimustikule vastanud tudengitest.

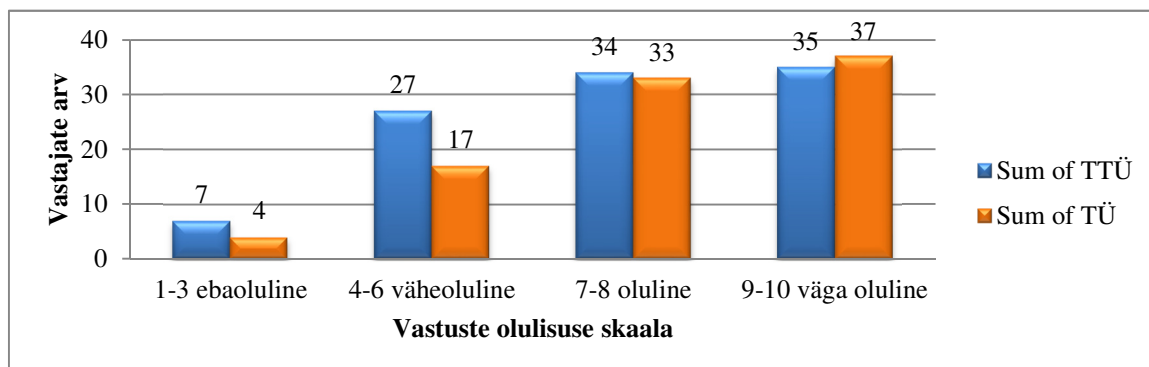
Kokkuvõtvalt võib autori arvates asuda seisukohale, et kuna uuringus osalenud tudengid ei ole maksukaristustega kokku puutunud, siis tuginetakse antud küsimusele vastates suuresti ühiskonnas kajastatavatele korruptsioonijuhtumitele (kus realselt karme karistusi ei ole esinenud), kuid ka riigi poolt esitatud statistikaandmete edastamisele meedia vahendusel.

2.3. Füüsilise isiku maksukäitumine maksude maksmisel

Eelnevas alapunktis andis autor ülevaate uuringu tulemuste analüüsist TTÜTK ja TÜ tudengite seisukohtadest ja suhtumisest riiki ning riigi valitsusse. Uuringu kolmandas alapunktis keskendub autor konkreetselt füüsilise isiku maksumoraali ning maksukäitumise analüüsimisele, mille tulemus, kas kinnitab või lükkab ümber autori püstitatud hüpoteesi ülikoolide erinevate eriala tudengite maksukäitumisest.

Hinnangukriteeriumid füüsilise isiku maksukäitumises maksude maksmisel on määratletud samadel alustel nagu peatükis 2.2.

Joonisel 11 kirjeldab autor analüüsi tulemust maksumaksja isikliku kasu maksimeerimisel, kui makse ei maksta. Uuringus osalejate poolt antud hinnangus on vastajad lähtunud seisukohast, kas maksude tasumine on oluline või ebaoluline.

Joonis 11. Valimi maksukäitumine maksude mittemaksmisel isikliku kasu maksimeerimiseks

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Uuringu joonisest 11 selgub, et nii TTÜTK kui ka TÜ valimi suhtumine kasumi maksimeerimisse oli väga sarnane. Uuringus osalejatest 72% (TTÜTK-67% ja TÜ-77% valimist) pidasid õigeks maksude mittetasumist, et isiklikku kasumit maksimeerida, ja 28% (TTÜTK-33% ja TÜ-23% valimist) vastanutest pidasid oluliseks pigem maksude maksmist, mitte selle arvelt isikliku kasumi suurendamist.

Eelnimetatud küsimuse vastus oli suuremalt jaolt noorema, st kuni 25. eluaastase vanusegrupi seisukoht, sest vanemate vanusegruppide esindajad (17% kogu valimist) olid seisukohal, et isikliku kasu maksimeerimine kasumi arvelt ei ole õige.

Järgnevalt analüüsis autor suhtumist maksude maksmisse.

Tabelid 6 ja 7 kirjeldavad uuringus osalenud TTÜTK ja TÜ tudengite seisukohti maksude maksmisest, st kas makse makstakse hea meelega või pigem ei ole maksude maksmine oluline.

Tabel 6. TTÜTK tudengite arvamus maksude maksmise meelepärasusest

TTÜTK	naine 25	mees 25	naine 26-35	mees 26-35	naine 36-45	mees 36-45
1–3 ei maksa	17	6	6	7	0	0
4–6 pigem ei maksa	21	9	5	8	0	1
7–8 pigem maksan	5	4	2	3	1	3
9–10 maksan	1	1	0	1	1	1
KOKKU	44	20	13	19	2	5

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

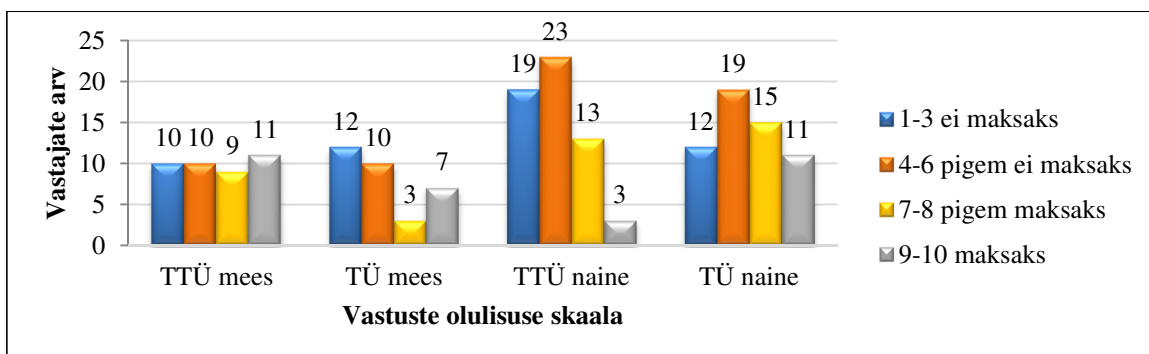
Tabel 7. TÜ tudengite arvamus maksude maksmisest

TÜ	naine 26	mees 26	naine 26-36	mees 26-36	naine 36-46	mees 36-46
1–3 ei maksa	22	7	0	1	0	0
4–6 pigem ei maksa	20	9	1	1	0	0
7–8 pigem maksan	7	4	2	2	0	0
9–10 maksan	7	8	0	0	0	0
KOKKU	56	28	3	4	0	0

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Uuringu küsimuste vastustest selgub, et saadud tulemuste põhjal saame TTÜTK ja TÜ lõikes võrrelda suhtumist maksude maksmisse piiratud vanusegruppide põhiselt (mees ja naine kuni 35 eluaastat). Saadud vastuste analüüsimisel selgub, et kogu valimist kuni 35aastastest maksab hea meelega makse 27% (TTÜTK-21% ja TÜ-33%) ehk kokku 53 inimest. Kogu uuringus osalenutest ei maksa makse hea meelega samas vanusegrupis 73% (TTÜTK-82% ja TÜ-67%) ehk 141 inimest. Autori läbi viidud hii-ruut testi tulemus kinnitas, et valimis osalenud TTÜTK ja TÜ tudengite seisukoht maksude tasumisel erineb, kuid mitte oluliselt ($p=0,44$).

Joonisel 12 kirjeldab autor uuringus esitatud vastuseid küsimusele, kas vastanud isikud maksaksid kindlasti ka siis makse, kui maksuamet tasumata jätmisest teada ei saaks.

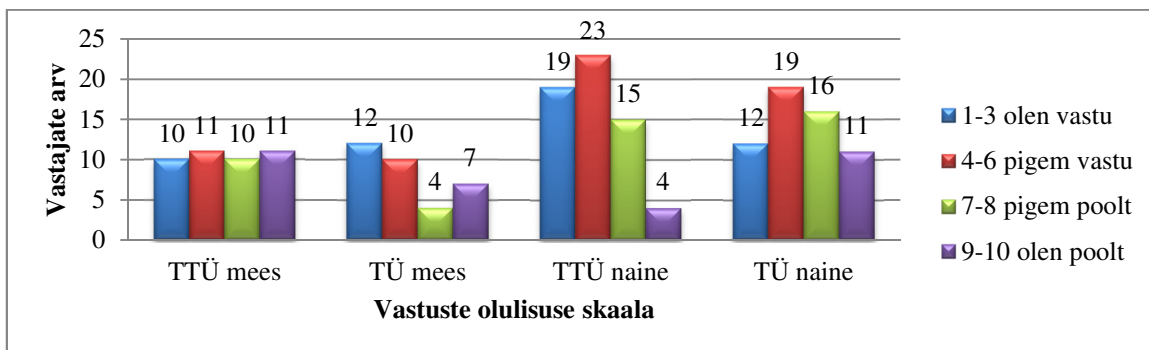
Joonis 12. Valimi maksukäitumine maksude tasumisel, kui vahelejäämise tõenäosus puudub

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Analiüsist selgub, et kogu vastanud valimist ei maksaks makse 60% (TTÜTK 61% ja TÜ 58% tudengitest) ehk 116 isikut. Vastanutest 40% (TTÜTK 39% ja TÜ 42% vastanutest) on omakorda seisukohal, et maksaksid makse isegi siis, kui maksuametile vahelejäämise võimalus puuduks. Saadud vastusest tulenevalt on autor seisukohal, et kui inimesed oleksid karistamatuses kindlad, siis nad ilmselt makse ei maksaks.

Kuigi isikliku kasu maksimeerimist peetakse maksude maksmise arvelt õigeks (vt joonis 11), on hirm maksukaristuste ees sedavõrd suur, et isikute maksukäitumine oleks 40% ulatuses positiivne ka juhul, kui maksuametile vahelejäämise hirmu ei oleks.

Joonisel 13 kirjeldab autor TTÜTK ja TÜ vastanute seisukohta seoses maksupettuste sallimisega.

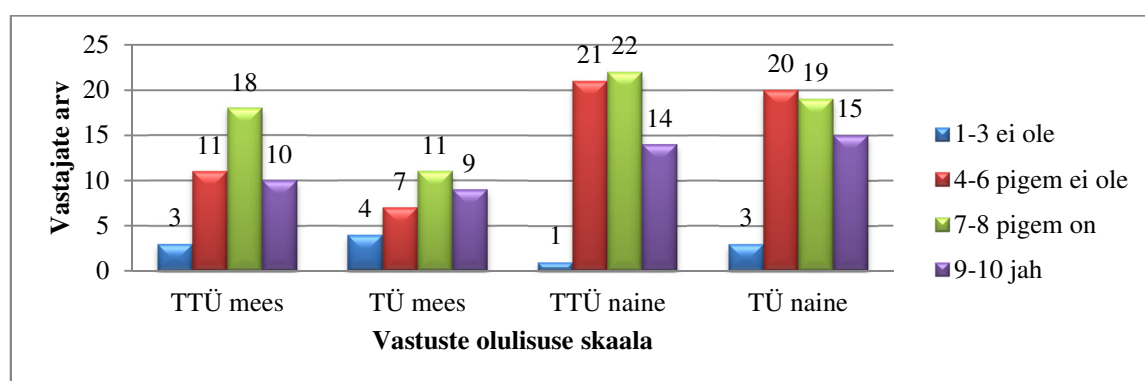

Joonis 13. Valimi seisukoht maksupettuste osas

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Analüüsist selgub, et maksupettuste suhtes jagunesid vastajad peaaegu võrdselt nii ülikoolide kui soolise erinevuse lõikes. Ülikoolide võrdlusel oli maksupettuste vastu 48% vastanutest (TTÜTK-48% ja TÜ-48% vastanutest) ehk kokku 94 isikut. Maksupettuste poolt oli analüüsi tulemusel 52% kõikidest vastanutest (TTÜTK-52% ja TÜ-52% vastanutest), kokku 100 isikut. Saadud vastus on autori seisukohast üllatav ja sellise tulemuse saamine vajab põhjuste selgitamiseks laiemat uurimist.

Joonisel 14 kirjeldab autor uuringus osalejate seisukohta väitele, et maksude maksmine on sotsiaalne norm.

Joonis 14. Valimi seisukoht maksude tasumise kui sotsiaalse normi kohta

Allikas: lõputöö uuringu küsimustik (autori koostatud)

Analüüsist selgus, et maksude maksmist pidasid sotsiaalseks normiks 61% (TTÜTK-62% ja TÜ-59% vastanutest) ehk kokku 118 inimest. Väga sarnase tulemuse ülikoolide võrdlusel tegid naissoost tudengid (TTÜTK-35% ja TÜ-37% naissoost vastajad), kuid ka meessoost tudengite vastuste erinevus jäi ainult 5% piiridesse (TTÜTK-27% ja TÜ-22% vastanutest).

Kokkuvõtteks uuringust

Uuringus osalesid TTÜTK ja TÜ üliõpilased, kes moodustasid 194 inimesest valimi. Autor on esitanud küsimustikud teadlikult erinevate ülikoolide ja erialade üliõpilastele eesmärgiga uurida erinevates valdkondades tegutsevate füüsiliste isikute maksukäitumist ja selle kujunemist ning suhtumist riiki ja selle valitsemisse.

Üheks uurimistöö põhjuseks oli ka autori seisukoht, et majanduse erialal õppivad tudengid on oma maksukäitumiselt negatiivsemal seisukohal riigi valitsemisse ja maksupoliitikasse,

kui seda on sotsiaalteaduskonna erialal õppivad tudengid. Selle tulemusena püstitas autor hüpoteesi, mida täiendavalt muude maksukäitumise aspektide kõrval uuriti.

Hüpoteesi tulemuse uurimisel selgus, et autoril on küll õigus, kuid kahe uuritud valimi erinevus ei ole siiski väga suur. Vastust kinnitasid uurimise tulemused (vt tabel 6 ja 7) ja aritmeetilise keskmise arvutus (Lisa 2) ning ka autori poolt läbi viidud hii-ruut testi vastus ($p=0,44$).

Eelnimetatud jooniste ja aritmeetiliste keskmiste arvutuste põhjal võib autori arvates väita, et mõlema ülikooli valimid on oma maksukäitumises suhteliselt sarnased. Seda küll teatud eristustega, kuid uuringu üldfoonis ei esine äärmuslikke kalduvusi. Jooniste täiendava informatsiooni saamiseks on autor koostanud eraldi arvandmete vastused, millest saab vaadelda uuringu tulemusi läbi aritmeetilise keskmise arvutuse.

Uuringu läbiviimisel ja analüüsimisel sai autor kokkuvõtvalt alljärgnevad tulemused:

1. Uuritud valim koosneb Eesti rahvusest üliõpilastest, kes on nooremapoolsemad isikud (75% kuni 25 aastased). Esindatud oli ka vanem vanusegrupp (25% vanuses 26–45 aastat).
2. Uurimuses osalejad on suuremalt jaolt madalapalgalised (TTÜTK 67% ja TÜ 100%), kes sissetulek on kuni 450 eurot ja on selgelt alla Eesti keskmise brutopalka (2014. aasta brutopalk oli 1005 eurot - Statistikaamet, 2016). Väikese grupi moodustasid üliõpilased, kelle sissetulek piirdus toetustega vanematelt.
3. Uuritud valim koosnes peamiselt Eesti rahvusest üliõpilastest (77,5%). Teise grupi moodustasid vene rahvusest üliõpilased (21,5%). Esindatud olid ka muud rahvused (1%), mis uuringu tulemusi ei mõjutanud.
4. Uuritavat valimist 95 isikut (49%) ei omanud töökohta ja ülejäänud 99 üliõpilast (51%) töötasid valdavalt madalapalgalistel ametikohtadel. Esindatud oli ka üle keskmise ja kõrgemat palka teeniv grupp, kes moodustas koguvalimist 34 üliõpilast (17,5%).
5. Joonis 6 tulemust analüüsid selgus, et vastanud ei pidanud riigi maksupoliitika läbipaistvust suuremalt jaolt oluliseks. Üliõpilastest pidas oluliseks läbipaistavat maksupoliitikat 40 tudengit TTÜTK-st ja 37 tudengit TÜ-st, ning mitteoluliseks vastavalt 63 vastanut TTÜTK-st ja 54 vastanut TÜ-st. Analüüsi tulemusel ei pidanud riigi poliitika läbipaistvust oluliseks või pidas seda pigem mitteoluliseks

61% kogu valimist. Siit võib autori arvates järeldada, et maksude tasumine ei ole kogu valimi prioriteet või ei ole suur osa vastanutest maksukohuslased. Analüüsis saadud vastust mõjutab ka asjaolu, et 49% kogu valimist moodustavad mittetöötavad tudengid. Kuna madalamapalgaliste osalus uuringus oli kõrge, siis autori arvates on nende isikute maksumäär on madal ning sellest tulenevalt maksupoliitika läbipaistus ei ole oluline.

6. Joonise 7 analüüsimisel sai autor vastuse küsimusele, kas riigi maksupoliitika on õiglane. Uuringus osalenud vastanute arvamus jagunes kaheks. Kogu valimist ainult 34% (TTÜTK-34 ja TÜ-32) pidas riigi maksupoliitikat õiglaseks või pigem õiglaseks. Suurem hulk vastanutest, nimelt 66% (TTÜTK-69 ja TÜ-59) on seisukohal, et riigi maksupoliitika ei ole pigem õiglane või siis ei ole üldse õiglane. Kuigi uuringus osales 61% naisi ja 39% mehi, siis sooline erinevus oluliselt erinevat seisukohta maksupoliitika õigluse seisukohast ei põhjustanud. Saadud tulemuse põhjal autor järeldab, et saadud tulemus näitab võrreldavate valimi gruppide suhtumises sarnaseid jooni riigi maksupoliitika osas.
7. Joonis 8 näitab uuringu tulemusena uuritud valimi suhtumist riigi maksupoliitikasse. Uuringus osalejad ei olnud ülekaalukalt rahul Eesti riigi maksusüsteemidega. Analüüsist selgus, et tervelt 141 inimest (TTÜTK-79 ja TÜ-62) ehk 73% kõikidest vastanutest ei olnud üldse või pigem ei olnud maksusüsteemiga rahul. Saadud tulemus on autori arvates selge indikaator riigile, et maksupoliitikat tuleks muuta paremaks ja läbipaistvamaks viisil, et kodanike rahulolu paraneks maksusüsteemide osas. Kui vaadelda antud küsimuse vastuseid aritmeetilise keskmise järgi, siis olukord nii drastiline ei ole ja vastanud on andnud keskmiselt 5,02 punkti, sest suur hulk vastanuid andsid hinnanguks pigem ei ole rahul või pigem olen rahul riigi maksusüsteemiga.
8. Joonis 9 annab vastuse küsimusele, kas isik peab riigivalitsemiseks kulutatavat raha liiga suureks. Analüüsist selgus, et riigivalitsemisele kulutatavat raha ei pidanud suureks 82 vastanud tudengit ehk 42% vastanutest (TTÜTK-40% ja TÜ-45%) ning valitsuse tööks kulutatavat raha pidasid liiga suureks kogu valimist 102 vastanut ehk 58% tudengitest (TTÜTK-60% ja TÜ-55%). Autor asub saadud vastuse põhjal seisukohale, et vastanud isikutel puudub kindel seisukoht antud küsimuses kuna konkreetse seisukohaga vastuste määr oli väga väike.

9. Joonis 10 näitab tulemusi küsitluses vastanud tudengite seisukohast, kas Eesti Vabariigi karistused maksude maksmata jätmise eest on rasked. Analüüsi vastustest selgub, et riigi poolt kehtestatud karistused on liiga kerged ja ei ole tulemusele orienteeritud. Kehtestatud karistusi ei pidanud liiga suureks kogu valimist 76% vastanutest ehk kokku 147 uuringus osalenud isikut. Küsimuses jäi teisele seisukohale vaid 24% küsimustikule vastanud tudengitest. Seega võib autori arvates olla seisukoha kujunemisel oluline asjaolu, et uuringus osalenud tudengid ei ole maksukaristustega kokku puutunud ja sellest tulenevalt on tuginetude küsimusele vastates ühiskonnas kajastatavatele korruptsioonijuhtumitele (kus reaalselt karme karistusi ei ole esinenud), kuid ka riigi poolt esitatud statistikaandmete edastamisele meedia või pressis vahendusel. Autor on ka seisukohal, et ilmselt puudub valimi grupil kogemus maksukaristuste osas.
10. Joonis 11 analüüsimisel jõudis autor tulemusele küsimuses, kas uuringus osalejad on valmis isikliku kasu suurendama maksude maksmata jätmise arvelt. Selgub, et nii TTÜTK kui ka TÜ üliõpilaste suhtumine kasumi maksimeerimisse oli väga sarnane. Uuringus osalejatest 72% pidasid õigeks maksude mittetasumist, et isiklikku kasumit maksimeerida, ja 28% vastanutest pidasid olulisemaks siiski pigem maksude maksmist, mitte selle arvelt isikliku kasu suurendamist. Autori jaoks oli analüüsis üllatav asjaolu, et vanemate vanusegruppide esindajad (17% kogu valimist) olid seisukohal, kus isikliku kasu maksimeerimine kasumi arvelt ei ole õige.
11. Joonis 12 kirjeldab uuringu tulemusi, milles autor soovis küsimustikus teada, kas vastanud isikud maksaksid kindlasti ka siis makse, kui maksuamet tasumata jätmisest teada ei saaks ja vahelejäämise tõenäosus puudub. Analüüsist selgub, et kogu vastanud valimist ei maksaks vahelejäämise võimaluse puudumisel makse 60% (116) üliõpilast ja 40% (78) vastanutest on omakorda seisukohal, et maksaksid makse isegi siis, kui maksuametile vahelejäämise võimalus puuduks. Saadud vastusest tulenevalt on autor seisukohal, et kui inimesed oleksid karistamatuses kindlad, siis nad ilmselt makse ei maksaks. Sellepärast on maksude tasumata jätmisel riik loonud maksusüsteemi ühe osana sundtäitmise ja karistused. Kuigi isikliku kasu maksimeerimist peetakse maksude maksmise arvelt õigeks (vt joonis 11), on hirm maksukaristuste ees sedavõrd suur, et isikute maksukäitumine oleks 40% ulatuses positiivne ka juhul, kui maksuametile vahelejäämise hirmu ei oleks.

Samas autor usub, et maksude tasumist võivad mõjutada ka teised tegurid, nagu näiteks valimi vanusest tekkinud seisukoht maksude tasumisel, põhjendades seda tulevikus pensioni suurusega, mida riigilt maksude tasumise eest vastu saadakse.

12. Joonis 13 analüüsist selgub autori jaoks asjaolu, et maksupettuste osas vastajad jagunesid praktiliselt kaheks võrdseks grupiks. Ülikoolide võrdlusel oli maksupettuste vastu 48% vastanutest ehk kokku 94 isikut. Maksupettuste poolt oli analüüsi tulemusel 52% kõikidest vastanutest kokku 100 isikut. Analüüsi tulemus kajastab selgelt valimi dilemmat: maksta või mitte maksta makse? Saadud analüüsi vastus on autori arvates seotud vastajate õiglustundega, mida petta saamine üleüldiselt inimestes tekitab. Pettmine ei ole ilus, seda eriti veel siis, kui ise pettusest kasu ei saada. Aga seda siiski tehakse kui võimalus tekib. Tegemist on sotsiaalsete gruppide seisukohaga kuhu vastajad kuuluvad ja mille eetilised kriteeriumid on ühiskonnas kasutusele võetud ning aktsepteeritud. Pettuseid ei aktsepteerita, sest autori arvates on tegemist ühiskonnas vastuvõetud sotsiaalse normiga, kuid see ei välista siiski pettuste korraldamist.
13. Joonis 14 analüüsist sai autor vastuse küsimusele, kas maksude maksmine üliõpilaste arvates on sotsiaalne norm. Selgus, et maksude maksmist pidasid sotsiaalseks normiks 61% ehk kokku 118 üliõpilast. Analüüsis vastuses 39% (76 vastanut) jäid vastupidisele seisukohale. Huvitav on selle küsimuse uurimise juures see, et mõlema ülikooli üliõpilased olid oma hinnangus väga sarnased. Tulemused erinesid TTÜTK ja TÜ nii meeste kui ka naiste valimi võrdluses 5% raames. Autor järeldeb saadud vastusest, et tänapäeva noorema põlvkonna maksumentaliteeti ja tulevast maksukäitumist ei mõjuta kindlasti Eesti lähiajaloo sündmused, ega ka vanemate seisukoht maksude tasumisel vaid vastanute maksumoraali peamiseks kujundajaks on sotsiaalsetesse gruppidesse kuulumine ja ühiskond tervikuna.

KOKKUVÕTE

Riigi ja kodanike vaheline koostöö ning usaldus maksusüsteemide loomisel on muutunud üha enam oluliseks. Töös välja toodud ajaloolised faktid maksupoliitika kujunemisel on reaalselt näideteks mis võib juhtuda, kui rahvas riiki ei usalda või peab maksude kehtestamist ülekohtuseks. Mässud ja vahel ka sõjad on olnud vältimatud ja jõuga peale surutud maksud on kukutanud nii kuningaid kui ka valitsusi. Tänapäeval ei ole lähiajaloost küll maksude pärast sõditud, kuid erinevad protestiaktioonid on selle ilmeks väljendusviisiks. Riigi toimimiseks on maksude kogumine elementaarne toiming, kuid oluline on ka mõelda, kas kõikvõimalike maksude tootmine valitsuses on põhjendatud, või maksustakse oma kodanike liiga palju ja kõrges määras.

Efektiivse maksukeskkonna ja toimivate maksusüsteemide arendamiseks ning väljatöötamiseks, mille tulemus on füüsilise isiku parem maksukäitumine, tuleb mõista maksumaksjate ootusi ja seisukohti valitsuse maksupoliitika suhtes. Riik saab siin abiks olla, tutvustades maksumaksjale maksupoliitika põhiprintsiipe ja ideid ühiskonnas nii erialakirjanduses kui ka laiemalt, kasutades selleks kõiki meediakanaleid.

Lõputöö hüpoteesiks oli, et TTÜTK ärikorralduse eriala üliõpilaste suhtumine riigi maksupoliitikasse on negatiivsem ja maksumoraal maksukäitumises madalam võrreldes TÜ sotsiaalteaduste eriala üliõpilastega. Püstitatud hüpoteesis jõudis autor seisukohale, et hüpoteesi saab õigeaks pidada vaid selles osas, mis puudutab maksukäitumise madalamat moraali TTÜTK tudengite seas. Uuringust selgus, et makse maksaks parema meelega TÜ vastanud tudengid (kuni 11% suurem), kui seda teeksid TTÜTK tudengid. Samas jäid need näitajad teistes maksukäitumise küsimustes suheliselt sarnaseks. Hii-ruut testi tulemus kinnitas, et valimis osalenud TTÜTK ja TÜ tudengite seisukoht maksude tasumisel siiski oluliselt ei erine ($p=0,44$).

Autor jagab seisukohta, et kui riik suudab maksumaksjale selgitada tema maksude laekumise tähtsust ja rolli maksupoliitika kujunemisel ning elluviimisel, on võimalik maksukeskkonda parendada inimeste positiivsema maksukäitumise kaudu.

Lõputöö autori seisukohast on ka oluline, et ühiskonnas uuritaks, miks füüsilised isikud käituvad mingite tegevuste puhul nii, nagu nad käituvad, ja kas erinevaid käitumismudeleid saab riikliku tegevuse raames ennetada. Selliste uuringute abil on valitsusel võimalik efektiivsemalt luua maksumaksjale elamiseks ühiskond, kus maksulaekumine muutub sotsiaalseks normiks ja usaldus riigi vastu on kõrge.

Autor toob siinjuures välja uuringu peamised järeldused:

- 1) TTÜTK ärijuhtimise ja TÜ sotsiaalteaduste eriala tudengite suhtumine EV maksupoliitikasse on vastuolusid sisaldav ja sõltub maksumaksja teadlikkusest (mõjutatud vanusest ja sissetulekust);
- 2) maksumaksja hoiak – maksumaksmine on pigem sotsiaalne norm kui ebaseaduslik kohustus ja seda eriti kuni 35aastaste valimigruppide seas;
- 3) maksumaksja arusaam (tunnetus) – maksusüsteemi õigluse osas on üldine arvamus negatiivne (mõlemas valimigrupis võrdselt);
- 4) maksumaksja rahulolu maksusüsteemiga – valitseb pigem rahulolematust kehtiva maksusüsteemi ülesehituse ja põhimõtete kohta;
- 5) Suurem osa vastanutest on valmis maksimeerima isikliku kasu maksude arvelt.

Kokkuvõtteks võib autor järeldada, et uuringu põhjal on nii TTÜTK ärijuhtimise tudengite kui ka TÜ sotsiaalteaduskonna tudengite suhtumine riigi maksupoliitikasse pigem veel negatiivne kui positiivne. Samas kinnitab uuring fakti, et füüsilise isiku maksukäitumisel ei ole Eesti lähiajalool erilist mõju ja maksude tasumine on muutumas nooremate põlvkondade seas sotsiaalseks normiks.

Autor võib tõdeda, et lõputöö eesmärk analüüsida füüsilise isiku suhtumist maksude maksmisse ja riigivalitsusse ning maksukäitumise normide kujunemisse Tallinna Tehnikaülikooli Tallinna Kolledži ärikorralduse eriala üliõpilaste ja Tartu Ülikooli sotsiaalteaduse eriala üliõpilaste baasil, tuues välja erisused või sarnasused, on teostunud.

Autor loodab, et lõputöö tulemused annavad täiendavat informatsiooni järgmisteks uuringuteks maksukäitumise valdkonnas, mõistmaks majanduspsühholoogia abil paremini kodanike käitumismotiive.

VIIDATUD KIRJANDUS

1. **Adams, C.** (1993). *For Good and Evil: The Impact of Taxes on the Course of Civilization*. Madison Books.
2. **Adams, C.** (1998). *Those Dirty Rotten Taxes*. The Free Press, New York NY, p 137.
3. **Adam, S.** (2005). Uurimus Riikide Rikkuse Iseloomustusest Ja Põhjustest. Kirjastus Ilmamaa, Tartu, lk 551; 557–560; 561.
4. **Alm, J., Torgler, B.** (2006). *Culture Differences and Tax Morale in the United States and Europe*. – Journal of Economic Psychology, Vol 27, No 2, pp 224–246.
5. **Howlett, L.** (2012). *The Kentucky Bourbon Experience: A Visual Tour of Kentucky's Bourbon Distilleries*, pp192.
6. **Kivar, A.** (2013). Eesti elanike hinnangud levinud maksude optimeerimiskeemidele ning võrdlus maksupettuste hinnangutega. Magistritöö, Tartu ülikool. [WWW]: [tream/handle/10062/32433/kivar_arvo.pdf](http://tream.handle/10062/32433/kivar_arvo.pdf) (16.11.2016).
7. **Laido, M.** (2016). Tarbimismaksud Euroopa Liidu Liikmesriikides. Magistritöö, Tartu Ülikool. [WWW]: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/50458/laido_marion.pdf?sequence=1&isAllowed=y (16.10.2016)
8. **Lillemets, K.** (2007). Maksumoraal maksukuulekuse mõjutajana. Uuring. Riigikogu Toimetised. Nr 16. [WWW]: <http://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/03/Maksumoraal-maksukuulekuse-mõjutajana.pdf> (16.10.2016).
9. **Newmann, P. D.** (2004). *Fries's Rebellion: The Enduring Struggle for the American Revolution*. University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, pp 186–231.
10. **Rehnquist, W. H.** (1992). *Grand Inquests: The Historic Impeachments of Justice Samuel Chase and President Andrew Johnson*. William Morrow & Company, Inc. New York, NY, p 137.
11. **Tretter, B.** (1974). *Die Steuermentalität – Ein internationaler Vergleich*. Berlin: Duncker und Humblot, s 83–86.

12. **Viin, I.** (2015). Põlvkondadevahelised maksumoraali ja maksudistsipliini erinevused eestlaste näitel. Magistritöö, Tartu ülikool. [WWW]: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/46836/viin_ingvar.pdf (16.10.2016).

Viidatud normatiivmaterjalid

13. **Kohalike maksude seadus.** RT I, 07.06.2013, 5.
14. **Maksustamise Korralduse seadus.** RT 1–1932.
15. **Maksukorralduse seadus.** RT I, 09.02.2016, 4.

Muud allikad

16. **Ant, J., Kesse, E., Pajur, A.** (1999). Eesti Vabariigi sise poliitika 1918–1920. Dokumentide kogumik. Tallinn.
17. **Arhipov, V.** (2014) Maksundus I ja II osa. [WWW]: www. (16.10.2016).
18. **A History of Taxation** (2006). Veebiväljaanne. Taxworld.org. [WWW]: www.taxworld.org/History/TaxHistory.htm (16.10.2016).
19. **Daude, C., Gutiérrez, H., Melguizo, Á.** (2012) *What Drives Tax Morale?*. OECD Development Centre. Working Paper No. 315, November. [WWW]: <http://www.oecd.org/dev/americas/WP315%20AE.pdf> (16.10.2016).
20. **Eesti Maksumaksjate Liit.** [WWW]: www.maksumaksjad.ee/modules/AMS/ (16.10.2016).
21. **Erelt, P.** (2009). Vanasti maksustati Tallinnas isegi kive. Artikkel. Eesti Ekspress. [WWW]: <http://ekspress.delfi.ee/kuum/vanasti-maksustati-tallinnas-isegi-kive?id=69252301> (19.10.2016).
22. **Kommer, A.** (2004). Avaliku sektori ökonomika. Sisekaitseakadeemia. <https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/323/Avaliku%20sektori%20%C4%86%C2%B6konomika.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (16.11.2016).
23. **Lepasalu, V.** (2010). Kallase afaar. Artikkel. Kultuur. [WWW]: www.eesti.ca/virkko-lepassalu-kallase-afaar/article27269 (19.10.2016)
24. **Statistikaamet** (2016). Eesti. Arve ja fakte 2016. [WWW]: <http://www.stat.ee/277647>. (19.10.2016).
25. **Sikk, I.** (2016). Marek Helm: Maksude maksmine olgu tore tegevus. Maaleht. [WWW]: www.digileht.maaleht.delfi.ee/uudised/marek-helm-maksude-maksmine-olgu-tore-tegevus?id=76026117 (16.11.2016).

26. **Soome-ugri sõlmed** (2014). Fenno-Ugria 2015. Toimetaja Maloverjan, U. Atlex, Tartu, 176 lk. [WWW]: www.digar.ee/arhiiv/et/download/249234
27. **The Sugar Act** (1995). *Independence Hall Association*. Veebiväljaanne. [WWW]: www.ushistory.org/DECLARATION/related/sugaract.html (16.10.2016).
28. **Vaarik, D.** (2004). Veebiväljaanne. SIRP. [WWW]: [issue=3477](http://www.sirp.ee/issue=3477) (22.02.2014).
29. **Vaba Entsüklopeedia** (2015). Maksusüsteemi printsiibid. [WWW]: <https://et.wikipedia.org/wiki/Maksud> (16.10.2016).

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

Palun kriipsutage õige alla

Sugu M N **Vanus ...-25; 26-35; 36-45; 46-55;**
56...+

Haridus: põhiharidus keskharidus kõrgharidus
kutseharidus

Perek. seis vallaline (vaba)abielus lahutatud **Rahvus:** EST RUS FIN SWE
lesk muu

Positsioon/Ametikoht: mittetöötav tudeng töötav tudeng tööline juht(alg,kesk, tipp
astme)

Palgatase kuni 450 €;
451-800€; **Kursus**
801- 1200.-€ ; 1201-1700€
;1701....+ €

Hinnake palun allpool toodud väiteid skaalal ühest kuni kümneni, kus skaala otstel on tähendused: 1 -te ei ole selle väitega üldse nõus ja 10 - te olete antud väitega täiesti nõus. Palun ärge kulutage iga väite hindamiseks üle 5 sekundi.

Jrk. nr.	Väide	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	EV maksupoliitika on läbipaistev	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	EV maksupoliitika on õiglane	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	EV maksukoormus on paras	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	EV maksukaristused on rasked	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5	EV kulutab maksuraha õigesse kohta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6	Maksudid ei laeku piisavalt tänu maksupettustele	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7	Maksudid ei laeku piisavalt tänu välismaale töötamisele	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8	EV sotsiaaltööks kulutatav raha on paras	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9	EV haridusele kulutatav raha on paras	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10	EV kaitsevägele kulutatav raha on paras	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	EV maksuamet teeb oma tööd hästi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
12	EV riigivalitsemisele kulutatav raha on paras	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

13	EV presidendile kulutatav raha on paras	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
14	EV riigikogule kulutatav raha on paras	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
15	Raha jagamine on politiseeritud	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
16	Raha jagamisel ei arvestata maksumaksja huvidega	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
17	Maksutulu peaks jaotama sõltumatu ekspertide nõukogu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
18	Raha võiks jagada riigikogu hääletuse alusel	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
19	Riik ei jaga maksutulu nii nagu inimesed seda sooviksid	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
20	Valitsus kulutab riigi juhtimisele liiga palju raha	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
21	Erakonnad saavad liiga palju maksumaksja raha	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
22	Erakonnad kulutavad maksuraha oma huvides	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
23	Riik tõstab või loob uusi makse, et korvata maksudega laekumata puudujääki	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
24	Inimesed ei maksa makse, et maksimeerida isikliku kasu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
25	Riik saab maksude laekumist suurendada, alandades eraisiku makse	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
26	Kui ma kindlalt tean, et maksuamet ei saa maksude mittemaksmisest teada, siis ma ei maksaks makse	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
27	Maksude mitteleaekumine ei sõltu maksumaksjatest	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
28	Astmeline tulumaks looks uusi töökohti	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
29	EV on toimiv tulumaksusüsteem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
30	EV on ebavõrdne tulumaksusüsteem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
31	Maksan makse hea meelelega	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
32	Ma olen väga maksukuulekas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
33	Minu tuttavad maksavad makse hea meelelega	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
34	Maksude maksmine on sotsiaalne norm	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
35	Olen igasuguste maksupettuste vastu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
36	Olen nõus maksta suuri makse, isegi kui raha elamiseks eriti ei jää	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
37	Kaebaksin, kui keegi tegeleks maksupettustega	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
38	Haritumad inimesed väldivad maksude maksmist	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
39	Minu makstavad maksud on kasulikud riigi jaoks	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
40	Minu makstavad maksud on õiglased	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
41	Ma tean, kuhu riik minu makstud maksud kulutab	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
42	Pooldan astmelist tulumaksu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
43	Minu tuttavad pooldavad astmelist tulumaksu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
44	Praegune maksusüsteem on õiglane	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
45	Astmelise tulumaksuga oleksin õnnelikum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
46	Makstud maksude eest ei saa ma piisavalt riigilt vastu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

47	Olen saanud riigipoolset toetust tänu EV maksusüsteemile	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
48	Euroopa kodaniku palk tuleks sisse viia	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
49	Astmeline tulumaks on kasulik ainult riigile	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
50	Minu jaoks ei ole oluline astmeline tulumaksusüsteem, vaid sellest kätte jäädav tulu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
51	Astmeline tulumaks suurendaks maksude laekumist	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
52	EV on tulumaks liiga suur	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
53	Inimese ostujõud on otseses suhtes astmelise tulumaksuga	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
54	Olen rahul riigi maksusüsteemiga	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
55	Ainult rumalad maksavad makse täies ulatuses	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
56	EV maksusüsteem on jätkusuutlik	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
57	EV haridussüsteem on hea	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
58	EV tervishoiusüsteem on hea	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
59	EV riigikaitseüsteem on hea	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
60	EV riigivalitsemine on hea	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Täname, et vastasite küsimustikule! Loodame, et Teie vastused annavad ideid parema maksukeskkonna loomisel.

Lisa 2. Uuringus kasutatud arvvastuste keskmine

Valim/ Küsimus	TTÜ naine	TÜ naine	TTÜ mees	TÜ mees
EV maksupoliitika on läbipaistev	5,64	5,75	5,58	5,84
EV maksupoliitika on õiglane	5,16	5,35	4,96	5,33
EV maksukaristused on rasked	4,96	4,83	4,87	4,93
EV riigivalitsemisele kulutatav raha on paras	5,28	5,70	4,88	5,74
Inimesed ei maksa makse, et maksimeerida isiklikku kasu	7,06	7,55	7,34	7,52
Kui ma kindlalt tean, et maksuamet ei saa maksude mittemaksmisest teada, siis ma ei maksaks makse	5,47	5,65	5,33	5,56
Maksan makse hea meelega	4,61	5,36	4,96	5,32
Olen igasuguste maksupettuste vastu	6,34	7,07	6,38	6,14
Maksude maksmine on sotsiaalne norm	7,06	7,07	7,03	7,08
Olen rahul riigi maksusüsteemiga	4,92	5,16	4,89	5,08

Allikas: lõputöö küsimustiku valitud vastuste aritmeetiline keskmine (autori koostatud)

SUMMARY

TAX PAYMENT BEHAVIOUR OF A NATURAL PERSON USING THE EXAMPLE OF THE STUDENTS OF THE TALLINN COLLEGE OF TALLINN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY AND UNIVERSITY OF TARTU

Siim Adamson

Language: Estonian

Figures: 14

Pages: 43

Tables: 7

References: 29

Appendixes: 2

Keywords: natural person's tax behaviour; tax morale; tax history; Estonia; tax regulations; taxes, the nature of taxes; a study; students' opinion of paying taxes, selection criteria

Throughout time, tax environments and systems have been differently regulated for consumers in different countries. Consequently, the consumer attitude towards taxation and their tax behaviour has been directly linked to one's confidence in the country, the tax rate, or the usefulness of taxes. To the author's knowledge, detailed research regarding tax behaviour in Estonia has so far been modest. However, it is certain that the standard economic theories alone are not able to explain the processes occurring in the economy. The researched topic is timely and will help understand taxpayers' attitudes towards the national tax systems.

The aim of the thesis is to analyse a natural person's attitudes towards paying taxes and the state government, as well as to study the development of tax behaviour based on Estonia's recent history.

The hypothesis of the thesis is that the Business Administration students of the Tallinn College of Tallinn University of Technology (TCTUT) have a more negative attitude towards the state tax policy, and that they have a lower tax morale than the Social Sciences students of University of Tartu (UT). The reasoning being that students studying hard sciences as opposed to soft sciences will be more pragmatic when it comes to taxation and public governance.

After different analysis and investigation tasks, the author came to the following conclusions:

- TCTUT Business Administration and TU Social Sciences students' attitudes towards the tax policy of the Republic of Estonia are conflicting and depend on taxpayer's knowledge, which in turn is affected by age and income;
- Taxpayer's attitude - the payment of taxes is more of a social norm, rather than an unpleasant duty, especially in the groups that had an age of below 35;
- Taxpayers' understanding (perception) - the overall opinion regarding the fairness of the tax system is equally negative in both sample groups;
- Taxpayers' satisfaction with the tax system - there is rather a dissatisfaction with the current tax structure and tax principles;
- The majority of respondents are willing to maximize personal gain at the expense of taxes.

The analysis showed that the formulated hypothesis was correct, although the chi-square test showed that the sampled TCTUT and UT students attitude towards paying taxes was not significantly different ($p = 0.44$).

The author feels that the stated objective of analysing the personal attitudes of natural persons towards paying taxes and state governance as well as looking at the development of tax behaviour by using the Business Administration students of TCTUT and the Social Sciences students of UT as an example has been realised.

The author hopes that the results of the thesis provide additional information for further studies in the field of tax behaviour, that aim to better understand the behaviour of citizens by using economic psychology.

The author would like to thank the supervisor Raul Vatsar for providing valuable recommendations whilst writing the paper.

Deklareerin, et käesolev lõputöö, mis on minu iseseisva töö tulemus, on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli diplomi taotlemiseks ning selle alusel ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi ega diplomit.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjanduslikest allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor: _____

(Siim Adamson, „__“: detsember 2016)

Üliõpilaskood: 114043 BDÄR

Töö vastab kehtivatele nõuetele.

Juhendaja: _____

(Raul Vatsar, *MSc* „____“: detsember 2016)

Kaitsmisele lubatud: ”____“ detsember 2016

TTÜ TK kaitsmiskomisjoni esimees:

_____
(nimi, allkiri)